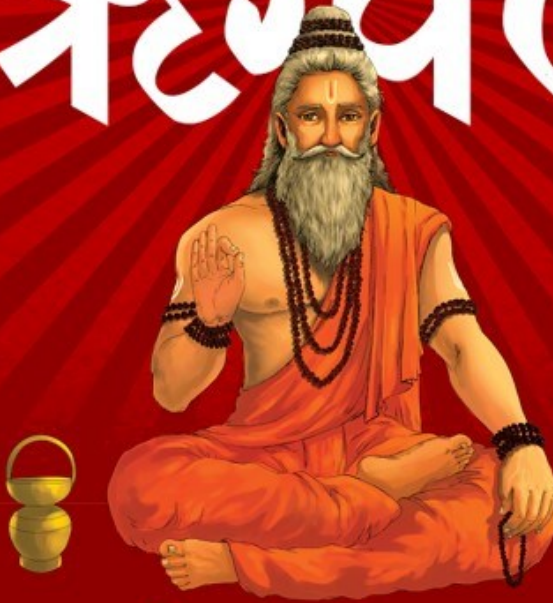

मूळ संस्कृत श्लोकांसह

मराठी
अनुवाद

श्रीपाद काळे

ऋग्वेद

तृतीय मंडलम्

ई साहित्य प्रतिष्ठान

सादर करत आहे

॥ऋग्वेद संहिता॥

भाग ११

तृतीय मंडलम्

सूक्त १ ते ३१

मूळ संस्कृत + मराठी

मराठी अनुवाद – श्री. श्रीपाद काळे

सहाय्य- डॉ. हेमंत विंझे

सौ. आशा कऱ्हाडे

॥ऋग्वेद संहिता॥

भाग ११

तृतीय मंडलम् (प्रथम खंड)

सूक्त १ ते ३१

लेखक: श्री. श्रीपाद काळे

भ्रमण ध्वनि नंबर 9869447431

ईमेल shripadykale@ gmail.com

सहाय्य-

डॉ. हेमंत विंझे -drvinze@gmail.com

सौ. आशा कऱ्हाडे- ashakarhade@gmail.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957 read with Sections 43 and 66 of the IT Act 2000. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

प्रकाशक :- ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

(विनामूल्य ईपुस्तकांसाठी फ़क्त नाव गाव कळवा)

प्रकाशन : १२ मार्च २०२६

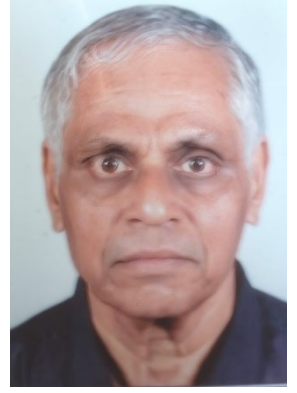
छापिल प्रत खासगी वितरणासाठी उपलब्ध

©esahity Pratishthan®2025

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फ़ॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

अनुवादक टीम परिचय

प्रा. श्रीपाद काळे, मुंबईतील विल्सन महाविद्यालयात १९७७ सालापासून फिजिक्स विषय शिकवत होते. २००८ सेवा निवृत्ती स्वीकारून मुंबईतील स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय स्मारकात स्वेच्छेने अनेक लोकोपयोगी कामे करत आहेत. नोकरीच्या काळामध्ये शिक्षकांना सेवा प्रशिक्षण, ऑलंपियाड सारख्या परीक्षांचे आयोजन करत होते. विद्यार्थ्यांसाठी फिजिक्स विषयाची गोडी लावण्यासाठी प्रयोग केले.

डॉ. हेमंत विंझे अनेक वर्षे सर्जन म्हणून कार्यरत होते. विज्ञानावरील त्यांच्या पुस्तकांना राष्ट्रीय पारितोषिके मिळाली आहेत. त्यांना स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय पुरस्कार मिळाला. त्यांना बेस्ट सिटीजन ऑफ इंडिया हे इंटरनॅशनल पब्लिशिंग हाऊस यांचे पारितोषिक सुद्धा मिळाले आहे.

सौ. आशा गोपाळकृष्ण कऱ्हाडे. (एम्. ए. संस्कृत.) आठवी ते बारावीच्या विद्यार्थ्यांना संस्कृत विषयासाठी मार्गदर्शन. Karhade channel या you tube चॅनल वर रामरक्षा, अथर्वशीर्ष, विष्णु सहस्रनाम अशा अनेक सुप्रसिद्ध स्तोत्रांवर निरूपण केलेले आहे.

पहिल्या मंडलाचे मनोगत

मी प्रा. श्रीपाद काळे आणि माझे स्नेही डॉ. हेमंत विंझे ह्यांच्यामध्ये अनेक विषयांवर चर्चा होत असते. चर्चेमध्ये आमच्या निदर्शनास आले की वेदांचे मराठीत अनुवाद इंटरनेटच्या जंजाळात नाही. निदान आम्हा दोघांना तरी ते सापडले नाही. काही मराठी पुस्तके बाजारात उपलब्ध आहेत.

ऋग्वेद संस्कृत वाङ्मयातील पहिला ग्रंथ आहे. प्राचीन काळापासून ऋग्वेद हा मौखिक स्वरूपात होता. अनेक ऋषींनी वेगवेगळे श्लोक लिहिले. हे श्लोक वेगवेगळ्या देवांसाठी लिहिले. गुरुपरंपरेनुसार हे श्लोक अनेकांनी पाठ केले. या सर्व श्लोकांची काही जणांनी नीट मांडणी केली. ऋग्वेद संहितेच्या २१ शाखा असल्याचा उल्लेख पतञ्जलीने आपल्या व्याकरण महाभाष्यात केला आहे. त्यामध्ये "अश्वलायन", "बाष्कल", "मांडूकेय", "शाकल" व "शांखायन" अशा ऋषींनी केलेल्या श्लोकांच्या मांडण्या प्रसिद्ध होत्या. परंतु काळाच्या ओघात फक्त शाकल ऋषींनी केलेली वर्गवारी शिल्लक राहिली आहे. आज आपण ज्या ऋग्वेदाचे पठण करतो ते शाकलऋषींनी मांडणी केलेले श्लोक आहे. शाकल ऋषींनी केलेल्या मांडणीला "शाकल संहिता" असे संबोधले जाते

शाकल ऋषींनी महत्त्वाचे श्लोक वेगवेगळ्या क्रमवारीने लावले आणि त्यांचे विभाग पाडले. या विभागांना मंडल असे म्हणतात. प्रत्येक मंडलामध्ये ऋषी आणि देवता यांच्याप्रमाणे उपविभाग केले. प्रत्येक उपविभागाला सूक्त म्हणतात. सूक्तातील श्लोकांना ऋचा म्हणतात. सर्व ऋचा या पद्य स्वरूपात आहेत. शाकल ऋषींनी तयार केलेल्या संहिते मध्ये १० मंडले, १०२८ सूक्ते, १०५५२ ऋचा आहेत.

१ जानेवारी २०२५ पासून मी आणि माझे स्नेही ह्यांनी आम्हाला कळेल असे ऋग्वेदातील ऋचांचा अनुवाद करण्यास सुरुवात केली. सुरुवातीला इंटरनेटच्या जगात इंग्रजी आणि हिंदी भाषांतरे मिळाली. मराठी अनुवाद कुठेही मिळत नव्हते. निदान आम्हाला तरी सापडले नाही. अचानक सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव यांनी

भाषांतरित केलेल्या पुस्तकाची माहिती मिळाली. अनेक प्रयत्नानंतर १९९६ सालची दुर्मीळ आवृत्ती आम्हाला मिळाली. ऋचांचे अनुवाद करताना आम्ही हिंदीतील डॉक्टर श्री. गंगा सहाय शर्मा, हिंदी ऋग्वेद संहिता सनातन, इंग्रजीतील डॉक्टर श्री. भीमराव सदाशिव कुलकर्णी आणि मराठीतील सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव यांनी केलेल्या अनुवादाचा संदर्भ वापरला आहे. सर्व अनुवाद वाचून आम्हा दोघांना जसा अर्थ कळला त्याप्रमाणे सर्वांना कळेल असे ऋचांचे भाषांतर आम्ही करत आहो. काही ऋचांचा अर्थ लावताना आम्हाला खूप वेळ लागला आणि कष्ट करावे लागले. प्रत्येक महिन्यात निदान १५ सूक्ते भाषांतर करावी असा आम्ही संकल्प केला आहे. अनुवाद क्लिष्ट होऊ नये म्हणून आम्ही पाठभेदान्चे विश्लेषण करणे टाळले आहे. एकच पाठ प्रमाण मानला आहे. वाचकाने गैरसमज करून घेऊ नये.

आम्ही केलेला अनुवाद हा लोकांपर्यंत कसा पोहोचवा याच्या विवंचनेत आम्ही दोघांही होतो. त्याच वेळेस लोकांमध्ये साहित्याची आवड निर्माण करण्यासाठी भरीव कामगिरी करणाऱ्या ईसाहित्य प्रतिष्ठानची आठवण झाली.

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष श्री सुनीळ सामंत ह्यांनी आम्ही केलेल्या पंधरा सुक्तांचा अनुवाद वाचून आम्हाला अनुवाद करण्यास प्रोत्साहन दिले. हा अनुवाद पुस्तक रूपात लोकांपर्यंत पोचवण्याची जबाबदारी श्री सुनीळ सामंत यांनी घेतली.

हा अनुवाद बिनचूक होण्यासाठी सौ आशा कऱ्हाडे यांनी प्रत्येक संस्कृत श्लोक वाचून मराठी व्याकरण आणि अर्थ नीट तपासून पहिला. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्व ऋचांमध्ये सुधारणा करून हा अनुवाद आम्ही तिघेही सादर करत आहोत. हा अनुवाद सगळ्यांना आवडेल आशा आम्ही करतो. तरीही काही त्रुटी आढळल्यास निदर्शनास आणून द्यावे ही विनंती.

श्रीपाद काळे

द्वितीय व तृतीय मंडल साठी मनोगत

रविवार दिनांक ३० मार्च २०२५ चैत्र पाडव्यापासून ऋग्वेदातील पहिला भाग ई साहित्य प्रतिष्ठान ह्यांनी प्रकाशित केला. त्यानंतर ह्या वर्ष अखेरी ऋग्वेदाच्या पहिल्या मंडळातील १९१ सूक्ते आणि त्यातील २००६ ऋचाचा अनुवाद ई साहित्य प्रतिष्ठान यांनी ९ भागात प्रकाशित केला. पहिल्या भागातील सर्व १९१ सूक्त एकत्र घेऊन संपूर्ण पहिले मंडल सुद्धा ई साहित्य प्रतिष्ठानी प्रकाशित केले.

पहिले मंडल प्रकाशित करताना अनेक वाचकांनी अमूल्य अभिप्राय कळवला. त्यामुळे पुढील मंडल अनुवादित करण्यास ऊर्जा मिळत आहे

जानेवारी २०२६ पासून दुसऱ्या मंडळाचे काम सुरू केले. ह्या मंडळात ४३ सूक्त आणि ४३० ऋचा आहेत. ही सर्व सूक्त एकच भागात प्रकाशित करत आहोत.

मार्च महिन्या पासून तिसरे मंडळ दोन ते तीन भागात प्रकाशित करण्याचा संकल्प केला आहे. त्यातील हा पहिला भाग आहे.

श्रीपाद काळे

अनुवाद : श्री.श्रीपाद काळे,

सहाय्य- डॉ. हेमंत विंझे आणि सौ. आशा कऱ्हाडे

संदर्भ : डॉक्टर श्री. गंगा सहाय शर्मा,

डॉक्टर श्री.भीमराव सदाशिव कुलकर्णी,

हिंदी ऋग्वेद संहिता सनातन.

ऋग्वेदाचे मराठी भाषांतर डॉक्टर सिद्धेश्वर शास्त्री चित्राव

ऋग्वेदा बद्दल काही उपयुक्त माहिती

ऋग्वेद हा चार वेदांपैकी एक असून त्याची रचना चार वेदांमध्ये सर्वप्रथम झाली आहे असे समजण्यात येते.

ऋग्वेद संस्कृत वाङ्मयातील पहिला ग्रंथ आहे. प्राचीन काळापासून ऋग्वेद हा मौखिक स्वरूपात होता. अनेक ऋषींनी वेगवेगळे श्लोक लिहिले. हे श्लोक वेगवेगळ्या देवांसाठी लिहिले. गुरु परंपरेनुसार हे श्लोक अनेकांनी पाठ केले. या सर्व श्लोकांची काही जणांनी नीट मांडणी केली. त्यामध्ये "आश्वलायन", "बाष्कल", "मांडूकेय", "शाकल" व शांखायन सारख्या ऋषींनी श्लोकांची मांडणी केली परंतु काळाच्या ओघात फक्त शाकल ऋषींनी केलेली वर्गवारी शिल्लक राहिली आहे आपण ज्या ऋग्वेद पठण करतो ते शाकल ऋषींनी मांडणी केलेले श्लोक आहेत शाकल ऋषींनी केलेल्या मांडणीला शाकल संहिता असे संबोधले जाते

शाकल ऋषींनी महत्त्वाचे श्लोक वेगवेगळ्या क्रमवारीने लावले आणि त्यांचे विभाग पाडले. या विभागांना मंडळ असे म्हणतात. शाकल ऋषींनी श्लोकाची विभागणी केली त्याला मंडळ म्हणतात. मंडळातील प्रत्येक मंडळामध्ये ऋषी आणि देवता यांच्याप्रमाणे उपविभाग केले . प्रत्येक उपविभागाला सूक्त म्हणतात. सूक्तातील श्लोकांना ऋचा म्हणतात . सर्व ऋचा या पद्य स्वरूपाच्या आहेत. शाकल ऋषींनी तयार केलेल्या ऋग्वेदात १० मंडले, १०२८ सूक्ते, १०५५२ ऋचा आहेत.

श्रीपाद काळे

ऋग्वेदामध्ये अनेक वेळा एकवीस रत्नांचा उल्लेख येतो. आमच्या ऋग्वेदाचा भाग दोन या मधील सूक्त वीस ऋचा सात त्याच्यामध्ये ही एकवीस रत्ने असा उल्लेख. त्याचे स्पष्टीकरण

ऋभूंनी आम्हाला एकवीस रत्ने (श्रेष्ठ वस्तू) द्याव्या. सायणाचार्यांच्या मतानुसार ही एकवीस रत्ने म्हणजे एकवीस यज्ञ होत.

यज्ञाचे मुख्य दोन प्रकार आहेत. श्रौत यज्ञ आणि गृह्य किंवा पाक यज्ञ. श्रौत यज्ञाचे पुन्हा दोन प्रकार आहेत हविर्यज्ञ आणि सोम यज्ञ. या तीनही प्रकारच्या यज्ञांना संस्था (form) म्हणतात. आणि त्यांचे प्रत्येकी सात प्रकार मानले आहेत. म्हणून एकूण एकवीस प्रकार होतात.

हविस्संस्था - अग्न्याधेय, अग्निहोत्र, दर्शपूर्णमास, आग्रयण, चातुर्मास्य, निरूढपशुबन्ध, सौत्रामणि

सोम संस्था - अग्निष्टोम, उक्त, षोडशी, अत्यग्निष्टोम, अतिरात्र, अप्तोर्याम, वाजपेय

गृह्य किंवा पाक संस्था - हुतं, अहुत, प्राशित, संस्कार, शूलगव, अष्टका, प्रत्यवरोहण

श्रीपाद काळे

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता - अग्नि । छन्द - त्रिष्टुप्
विश्वामित्र (विश्वामित्र म्हणून ओळखले जाणारे) गथिन हे प्राचीन भारतातील एक
अत्यंत प्रभावशाली ऋषी आणि गाधी नावाच्या राजाचे पुत्र होते.

सोमस्य मा तवसं वक्ष्यग्ने वह्निं चकर्थ विदथे यजधै ।

देवाँ अच्छा दीद्यद्युञ्जे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व॥१॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपण यज्ञकार्यासाठी सोमरसाचा दूत बनवलेले आहे, म्हणून आम्हाला शक्तिशाली बनवावे ही विनंती. हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगणानी प्रखर उर्जेने दगडांचा वापर करून आपल्यासाठी तयार केलेला सोमरस आणि आम्ही पठण करत असलेली स्तोत्रे स्वीकारून आपण आमच्या शरीराचे रक्षण करावी ही विनंती ॥१॥

प्राञ्चं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्धिरग्निं नमसा दुवस्यन् ।

दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित्तवसे गातुमीषुः॥२॥

हे अग्निदेवा ! समिधा आणि हविष्यान्नाची आहुती देऊन आम्ही हा यज्ञ प्रज्ज्वलित केला आहे. आम्ही आपली उपासना करत आहोत. आमच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांची वृद्धी होवो ही विनंती. स्वर्गलोकातून आलेल्या देवतांनी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना यज्ञ करण्याचे कार्य आणि हविष्यान्नाची आहुती देण्याचे ज्ञान प्रदान केले. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण अग्निदेवांची स्तुति करू इच्छितो. ॥२॥

मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः ।

अविन्दन्नु दर्शतमप्स्वन्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसृणाम्॥३॥

बुद्धिमान, शुद्ध शक्तीने संपन्न आणि जन्मापासूनच उत्कृष्ट बंधुत्वाने संपन्न अशा अग्निदेवा ! आपण आकाशलोकांवर आणि पृथ्वीलोकांवर सर्वत्र आनंद स्थापित केला आहे. देवतांनी यज्ञकार्यासाठी वाहत्या प्रवाहाच्या पाण्यामध्ये लपलेल्या अग्निदेवांचा शोध लावला. ॥३॥

अवर्धयन्त्सुभगं सप्त यहीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा ।

शिशुं न जातमभ्यारुरश्चा देवासो अग्निं जनिमन्वपुष्यन् ॥४ ॥

वैभवशाली संपत्ती असलेल्या, प्रवाहित, महान सप्त नद्यांनी, नवजात अग्निदेवांना, शिंगराकडे धाव घेणाऱ्या अश्वाच्या आतुरतेने, प्रेमाने संवर्धन करून भक्तगणांनी प्रज्ज्वलित केले ॥४॥

शुक्रेभिरङ्गै रज आततन्वान्क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।

शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ॥५॥

आपल्या तेजस्वी प्रकाशाने संपूर्ण जगाला व्यापून टाकणारे अग्निदेव, यज्ञकर्त्या भक्तगणांना प्रशंसनीय आणि पवित्र तेजाने शुद्ध करतात. तेजस्विता धारण करणारे अग्निदेव यज्ञकर्त्या भक्तगणांना मुबलक अन्नधान्य आणि विपुल संपत्ती प्रदान करतात. ॥५॥

वव्राजा सीमनदतीरदब्धा दिवो यहीरवसाना अनग्नाः ।

सना अत्र युवतयः सयोनीरेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ॥६॥

जलाचे प्राशन न करणाऱ्या, जलापासून कधी नष्ट न होणाऱ्या, विवस्त्र असूनही जलाने वेढल्या मुळे वस्त्राभूषित म्हणून भासविणाऱ्या, सदैव तरुण, सर्वत्र संचार करणाऱ्या अग्निदेवांना सप्त नद्यांनी गर्भ म्हणून स्वीकारले ॥६॥

स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम् ।

अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दस्मस्य मातरा समीची ॥७॥

बहुआयामी, सर्वत्र पसरणारी, सर्वाना प्रसन्न करणारी अग्निदेवांची किरणे, दुग्धसंपन्न गार्यांच्या उपस्थितीत, पौष्टिक तत्त्वांच्या उगमस्थानातून मधुर जलाची वृष्टी करतात. पृथ्वीदेवता आणि आकाशदेवता या सुंदर अग्निदेवांचे माता-पिता आहेत ॥७॥

बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद्धानः शुक्रा रभसा वपूषि ।

श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन॥८॥

हे शक्तिपुत्र अग्निदेवा ! आपण, सर्वानी स्वीकारण्यास योग्य आहात. आपण, तेजस्वी आणि शुद्ध रूप धारण करून प्रकाशमान झाला आहात. यज्ञकर्ते भक्तगण स्तोत्रांच्या पठणाने, तुपाच्या आहुतीने किंवा पौष्टिक जलाने आपले सिंचन करत आपल्याला प्रज्ज्वलित करतात ॥८॥

पितुश्चिदूधर्जनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद्वि धेनाः ।

गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यद्वीभिर्न गुहा बभूव ॥९॥

अंतरिक्षात असलेल्या जलाच्या साठ्याचे ज्ञान, जन्माच्या क्षणापासून असलेल्या, हे अग्निदेवा ! आपण अंतरिक्षातील पाण्याच्या प्रवाहांनी वीज निर्माण केली. आपण आपल्या परोपकारी मित्रांसह अंतरिक्षातील जलाबरोबर गुप्त स्वरूपात निवास करत असल्यामुळे ज्ञानी लोक आपल्याला प्राप्त करू शकले नाहीत ॥९॥

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वैरिक्तो अधयत्पीप्यानाः ।

वृष्णे सपत्नी शुचये सबन्धू उभे अस्मै मनुष्ये नि पाहि॥१०॥

आकाशपिता आणि पृथ्वीमाता या जन्मदात्यांच्या गर्भामध्ये पोषण झालेल्या हे अग्निदेवा ! आपण विविध स्वरूपात मिळणाऱ्या औषधी वनस्पतींचे पोषण करता. इच्छित वर्षा करणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपल्याशी समान बंधुभाव ठेवणाऱ्या आकाशदेवतेचे आणि पृथ्वीदेवतेचे तसेच मानवांचे कल्याण करावे ही विनंती॥१०॥

उरौ महौ अनिबाधे ववर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।

ऋतस्य योनावशयद्मूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणाम् ॥११॥

अन्न-उत्पादक अग्निदेवांचे पोषण करणाऱ्या, असंख्य जलसिंचन असलेल्या, अबाधित आणि विशाल आकाशात, अग्निदेव वृद्धिंगत होतात. जगामध्ये उगमस्थान असलेले अग्निदेव, त्यांच्या बहिणींच्या म्हणजे नद्यांच्या स्वरूपातील जलामध्ये शांतपणे निद्रिस्त राहतात ॥११ ॥

अक्रो न बभ्रिः समिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाऋजीकः ।

उदुस्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो नृतमो यद्वो अग्निः॥१२॥

संपूर्ण विश्वाचे पिता असलेले, जलाच्या गर्भात गुप्तपणे राहणारे, मानवांचे रक्षक, युद्धकुशल, विशाल सैन्याचे रक्षक, परम सुंदर, स्वतःच्या तेजाने प्रकाशमान झालेल्या अग्निदेवांनी यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी जलधारांची निर्मिती केली ॥१२॥

अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपम् ।

देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन्॥१३॥

जलामध्ये आणि विविध औषधांमध्ये निवास असलेल्या, प्रशंसनीय आणि बलसंपन्न अग्निदेवांचा शुभ आणि मंगल दोन अरणींमध्ये जन्म झाला. स्तुतियोग्य, उदात्त अग्निदेवांचा जन्म होताच सर्व देवता त्यांची स्तुती आणि सेवा करू लागले ॥१३॥

बृहन्त इद्भानवो भाऋजीकमग्निं सचन्त विद्युतो न शुक्राः ।

गुहेव वृद्धं सदसि स्वे अन्तरपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः॥१४॥

ज्याप्रमाणे तेजस्वी विजा आकाशात चमकतात, त्याप्रमाणे अग्निदेवांच्या विशाल ज्वाला दिव्यतेजाने प्रकाशमान होतात. अथांग महासागराच्या गुप्त स्थानामध्ये निवास करणाऱ्या अग्निदेवांना अंतरिक्षातील जलाचा निर्माता सूर्यदेव सहज प्राप्त होतो ॥१४॥

ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निकामः ।

देवैरवो मिमिहि सं जरित्रे रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः॥१५॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण धर्माच्या बाबतीत सर्वोच्च ज्ञान प्राप्त करण्याची इच्छा बाळगून, आपली स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने, आपल्या मैत्रीसाठी प्रार्थना करतो. हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपला स्नेह प्राप्त व्हावा, आणि आपण दुष्ट शक्तींपासून आमचे रक्षण करावे ही विनंती ॥१५॥

उपक्षेतारस्तव सुप्रणीतेऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।

सुरेतसा श्रवसा तुञ्जमाना अभि ष्याम पृतनार्यूरदेवान्॥१६॥

हे नेतृत्वकुशल अग्निदेवा ! आपल्या संरक्षणाखाली राहणारे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण हविष्यान्नाच्या आणि द्रव्याच्या सहाय्याने प्रार्थना करत आहोत. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना, देवांच्या विरोधात असलेल्या शत्रूंचा पराभव करण्याची शक्ती द्यावी ही विनंती ॥१६॥

आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।

प्रति मर्ताँ अवासयो दमूना अनु देवात्रथिरो यासि साधन्॥१७॥

देवांचे दूत असणाऱ्या, सर्व स्तोत्रांचे जाणकार, सर्व मनुष्यांना घरात आश्रय देणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांची यज्ञकार्ये रथावर आरूढ होऊन देवतांपर्यंत घेऊन जाता ॥१७॥

नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदथानि साधन् ।

घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौदग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान्॥१८॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या निवासस्थानात सर्व स्तोत्रांचे जाणकार असलेले अग्निदेव, यज्ञवेदी मध्ये प्रज्ज्वलित असतात. तुपाच्या आहुतीने प्रज्ज्वलित झालेले अग्निदेव प्रकाशमान होतात॥१८॥

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरूतिभिः सरण्यन् ।

अस्मे रयिं बहुलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः॥१९॥

सर्वत्र संचार करणाच्या हे अग्निदेवा ! आपण आपल्याशुभ मैत्रीने आणि संरक्षणाच्या विशाल साधनांनी आमच्याकडे यावे ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना प्रशस्त, त्रासमुक्त, कृपेने भरलेले, सुंदर आणि गौरवशाली बनवावे ही विनंती ॥१९॥

एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्व्याय नूतनानि वोचम् ।

महान्ति वृष्णे सवना कृतेमा जन्मञ्जन्मन्निहितो जातवेदाः॥२०॥

हे पुरातन अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण शाश्वत आणि नवीन स्तोत्रांची रचना करून आपली स्तुती करतो. हे सर्व प्राण्यांमध्ये उपस्थित असलेल्या शक्तिशाली अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्यासाठी हा महान यज्ञ करत आहोत ॥२०॥

जन्मञ्जन्मन्निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिध्यते अजस्रः ।

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम॥२१॥

विश्वामित्रऋषींच्या वंशातील ऋषी सर्व मानवांमध्ये आणि सर्व प्राण्यांमध्ये निवास असलेल्या अग्निदेवांना यज्ञवेदी मध्ये नेहमीच प्रज्ज्वलित ठेवतात. यज्ञविधीतील अग्निदेवांचा आशीर्वाद प्राप्त करून आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण परम कल्याण प्राप्त करू ॥२१॥

इमं यज्ञं सहसावन्त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो रराणः ।

प्र यंसि होतर्बृहतीरिषो नोऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व॥२२॥

हे शक्तिशाली आणि गुणवान अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञकार्याने प्रसन्न होऊन, आम्ही देत असलेली आहुती देवतांना अर्पण करावी ही

विनंती. हे देवतांच्या यज्ञकर्त्या अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल अन्न आणि संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥२२॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥२३ ॥

हे अग्निदेवा! यज्ञकार्यासाठी, विविध पुण्यकर्मासाठी आणि गार्यांच्या संगोपनासाठी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्वोत्तम भूमी प्रदान करावी ही विनंती. आमचे पुत्र आमच्या वंशाची वृद्धी करोत आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपली बुद्धी प्राप्त होवो ही विनंती ॥२३॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता - वैश्वानर अग्नि । छन्द - जगती

वैश्वानराय धिषणामृतावृधे घृतं न पूतमग्नये जनामसि ।

द्विता होतारं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति॥१॥

गार्हपत्य (घरातील प्रज्ज्वलित) आणि आह्वानीय (यज्ञवेदीमध्ये प्रज्ज्वलित) अशा दोन स्वरूपात असलेल्या, यज्ञाची वृद्धी वाढवणाऱ्या वैश्वानर अग्निदेवांना आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करत तुपाची आहुती देतो. ज्याप्रमाणे एखादा कुशल सुतार (कुलिशः) आपल्या बुद्धीने आणि कौशल्याने रथाची निर्मिती करतो, त्याप्रमाणे आम्ही अग्निदेवांची स्तुती करतो ॥१॥

स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत्पुत्र ईड्यः ।

हव्यवाळग्निरजरश्चनोहितो दूळभो विशामतिथिर्विभावसुः॥२॥

आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता यांचा पुत्र असलेल्या अग्निदेवांचा जन्म होताच अग्निदेवांचे माता-पिता प्रकाशमान होतात. अन्नदाते, हविष्यान्न वाहणारे, अमरशक्तीने पुरिपूर्ण असलेले अग्निदेव यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अतिथी प्रमाणे पूजनीय आहेत ॥२॥

क्रत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्मणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।

रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महामत्यं न वाजं सनिष्यन्नुप ब्रुवे॥३॥

बुद्धीने संपन्न असलेल्या देवतांनी, विविध प्रकारचे विधि करून ज्ञानाद्वारे, यज्ञात अग्निदेवांची निर्मिती केली. ज्याप्रमाणे विजय मिळवण्यासाठी अश्व्यांची स्तुति केली जाते, त्याप्रमाणे अन्नाची आस धरणारे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण महान अग्निदेवांची स्तुति करतो ॥३॥

आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्यं वाजमृग्मियम् ।
रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रतुमग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ॥४ ॥
स्तुतियोग्य, वांछनीय, तेजस्वी भृगुवंशीऋषींच्या वंशजांना संपत्ती प्रदान करणाऱ्या
अग्निदेवांची आम्ही अन्नाची इच्छा बाळगणारे यज्ञकर्ते भक्तगण, स्तुतियुक्त
स्तोत्राच्या पठणाने सेवा करतो ॥४॥

अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जना वाजश्रवसमिह वृक्तबर्हिषः ।
यतसुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साधदिष्टिमपसाम् ॥५ ॥
कुशाचे आसन अंथरून, हातामध्ये सुवा धरून, यज्ञकर्ते भक्तगण आनंद
मिळवण्यासाठी, अन्नदेणाऱ्या, उत्कृष्ट, तेजस्वी, सर्व देवांना कल्याणकारी,
दुःखांचा नाश करणाऱ्या आणि भक्तगणांसाठी यज्ञ करणाऱ्या अग्निदेवांना
यज्ञामध्ये अग्रस्थानी ठेवतात ॥५॥

पावकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्यज्ञेषु वृक्तबर्हिषो नरः ।
अग्ने दुव इच्छमानास आप्यमुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ॥६ ॥
हे पवित्र, तेजस्वी, यज्ञकार्य संपन्न करणाऱ्या (होतृ) अग्निदेवा ! भक्तगण
आपल्यासाठी कुशाचे आसन पसरून यज्ञकार्य संपन्न करून आपली सेवा करत
आहेत. त्यांना आपण संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥६॥

आ रोदसी अपृणदा स्वर्महज्जातं यदेनमपसो अधारयन् ।
सो अध्वराय परि णीयते कविरत्यो न वाजसातये चनोहितः ॥७ ॥
संपूर्ण आकाश, पृथ्वी आणि अंतरिक्ष आपल्या तेजाने व्यापून टाकणाऱ्या यज्ञामध्ये
प्रज्ज्वलित होणाऱ्या आनंददायी आणि बुद्धिमान अग्निदेवांना अन्नाची इच्छा
असणारे यज्ञकर्ते भक्तगण सजवलेल्या अश्वंप्रमाणे यज्ञस्थळी घेऊन जातात ॥७॥

नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।

रथीऋतस्य बृहतो विचर्षणिरग्निर्देवानामभवत्पुरोहितः॥८॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! उत्तम यज्ञ करणाच्या, नेतृत्वगुणसंपन्न, सत्याचा चालक, घरांना आश्रय देणाऱ्या, हविष्यान्न ग्रहण करणाऱ्या, सर्वद्रष्टा, दोषांचे दमन करणाऱ्या जातवेदाची (अग्निदेवांची) सेवा करावी ॥८॥

तिस्रो यद्वस्य समिधः परिज्मनोऽग्नेरपुनन्नुशिजो अमृत्यवः ।

तासामेकामदधुर्मर्त्ये भुजमु लोकमु द्वे उप जामिमीयतुः॥९॥

महान आणि अमरदेवतांनी सर्वत्र पसरलेल्या तीन समिधा (तीन प्रकारची रूपे) पवित्र केल्या, त्यापैकी एकरूप मानवाच्या कल्याणासाठी पृथ्वीवर (वैश्वानर अग्नि) तर उरलेली दोन रूपे (विद्युत आणि सूर्य) अंतरिक्ष आणि आकाशलोका मध्ये स्थापित केली ॥९॥

विशां कविं विश्पतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन्स्वधितिं न तेजसे ।

स उद्वतो निवतो याति वेविषत्स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् ॥१०॥

पृथ्वीवरील उंच सखल प्रदेश व्यापणाऱ्या, सर्व जगात गर्भधारणेचे कारण बनणाऱ्या, ज्ञानी अग्निदेवांना, संपत्तीची इच्छा असणाऱ्या आम्ही यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी तलवारीच्या

धारदार पात्याप्रमाणे तेजस्वी बनवले आहे ॥१०॥

स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवान्वृषा चित्रेषु नानदन्न सिंहः ।

वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि दाशुषे॥११॥

परमतेजस्वी, अमर, यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्वोत्तम गोष्टी, रत्ने देणारे, परमज्ञानी वैश्वानर अग्निदेव, यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या पोटांमध्ये प्रवेश करतात तेव्हा ते सिंहासारखी गर्जना करतात ॥११॥

वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहदिवस्पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः ।

स पूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनं समानमज्जं पर्येति जागृविः॥१२॥

स्तोत्रांनी स्तुति केलेले, वैश्वानर अग्निदेव पूर्वीप्रमाणेच स्वर्गाच्या शिखरावर आरूढ झाले आहेत . वैश्वानर अग्निदेव आपल्या सर्व भक्तगणांना संपत्ती प्रदान करत, ठराविक मार्गावरून नित्यनियमाने संचार करतात ॥१२॥

ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यमा यं दधे मातरिश्वा दिवि क्षयम् ।

तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यसे ॥१३॥

बलवान, यज्ञास पात्र, बुद्धिमान, स्तुतिपात्र, स्वर्गात राहणाऱ्या, अग्निदेवांना वायुदेवांनी पृथ्वीवर आणून त्यांची स्थापना केली. तेजस्वी ज्वाळांनी विविध दिशेने पसरलेल्या प्रकाशमान अग्निदेवांकडून आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण नवीन आणि चांगल्या संपत्तीसाठी प्रार्थना करतो ॥१३॥

शुचिं न यामन्निषिरं स्वर्दृशं केतुं दिवो रोचनस्थामुषर्बुधम् ।

अग्निं मूर्धानं दिवो अप्रतिष्कृतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत्॥१४॥

परमपवित्र, यज्ञामध्ये सहभागी होणाऱ्या, सतत जागरूक असणाऱ्या, स्वर्गाचा प्रमुख असणाऱ्या, अन्नाने परिपूर्ण असलेल्या, सूर्यदेवांमध्ये स्थित असलेल्या, महान अग्निदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी प्रार्थना करतो ॥१४॥

मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दमूनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् ।

रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदमिद्राय ईमहे ॥१५॥

स्तुतिपात्र, देवांना बोलावणाऱ्या, विविध रंगांनी प्रेक्षणीय, प्रशंसनीय, कुटिलतारहित, दान देणाऱ्या, श्रेष्ठ, विश्वद्रष्ट्या, सर्वांचे हित जपणाऱ्या अग्निदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण संपत्ती प्रदान करण्यासाठी प्रार्थना करतो॥१५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-३

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता - वैश्वानर अग्नि । छन्द - जगती

वैश्वानराय पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त धरुणेषु गातवे ।

अग्निर्हि देवाँ अमृतो दुवस्यत्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत्॥१॥

योग्यमार्गाचे अनुसरण करण्यासाठी ज्ञानी यज्ञकर्ते भक्तगण यज्ञांमध्ये वैश्वानर अग्निदेवांसाठी सुंदर स्तुतियुक्त स्तोत्रांची रचना करून पठण करतात. अमर अग्निदेव यज्ञाद्वारे आहुती देवतांपर्यंत पोहोचून त्यांची सेवा करतात, म्हणून हा पूर्वापारपासून चालत असलेला सनातन यज्ञीय धर्म कधीही प्रदूषण निर्माण करत नाही.॥१॥

अन्तर्दूतो रोदसी दस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः ।

क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवेभिरग्निरिषितो धियावसुः ॥२॥

देवांचे दूत, आणि यज्ञकर्ते पुरोहित अग्निदेव, आकाश आणि पृथ्वी यामध्ये प्रवास करतात. ज्ञानसंपन्न अग्निदेव यज्ञवेदीमध्ये प्रज्ज्वलित होऊन आपल्या तेजाने महान यज्ञमंडपाला सुशोभित करतात ॥२॥

केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।

अपांसि यस्मिन्नधि संदधुर्गिरस्तस्मिन्सुम्नानि यजमान आ चके ॥३॥

विद्वान यज्ञकर्ते भक्तगण, पवित्र विधींनी, यज्ञाचे प्रतीक असलेल्या, ज्ञान आणि कर्माच्या स्वरूपात असलेल्या अग्निदेवांचा आनंद मिळवण्यासाठी त्यांची भक्तिकर्मे अग्निदेवांना समर्पित करतात. ॥३॥

पिता यज्ञानामसुरो विपश्चितां विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।

आ विवेश रोदसी भूरिवर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः॥४॥

यज्ञाचे पालन पोषण करणारे, पितृतुल्य, भक्तांना जीवनदान देणारे, यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी ज्ञानाचे साधन असलेले अग्निदेव, विविध रूपात आकाश आणि पृथ्वी व्यापून टाकतात. अनेकांना प्रिय आणि तेजस्वी असलेले अग्निदेव आपल्या तेजाने चमकतात ॥४॥

चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिव्रतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वर्विदम् ।

विगाहं तूर्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः॥५॥

आल्हादकारक, महारथी, शीघ्रकर्मी, जलनिवासी, पिंगटवर्णीय, बलयुक्त, पोषक, उत्कृष्ट सौंदर्यसंपन्न वैश्वानर अग्निदेवांची देवतांनी पृथ्वीवर स्थापना केली आहे. ॥५॥

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुपेशसं धिया ।

रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः॥६॥

देवतांच्या आणि यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या विविध यज्ञांना पूर्ण करणारे, नेतृत्व कुशल, द्रुतगामी, दानशूर आणि शत्रुनाशक अग्निदेव आकाश आणि पृथ्वी यां मध्ये भ्रमण करतात ॥६॥

अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्यूर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।

वयांसि जिन्व बृहतश्च जागृव उशिग्देवानामसि सुक्रतुर्विपाम्॥७॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण अग्निदेवांची दीर्घायुष्य आणि चांगल्या पुत्रांच्या प्राप्तीसाठी स्तुति करतो. पुण्यकर्म करणाऱ्या, देवतांचे आणि सद्गुणींचा प्रिय असलेल्या हे जागृत अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्नाने समृद्ध करावे आणि दीर्घायुष्य प्रदान करावे ही विनंती ॥७॥

विश्वपतिं यद्वहमतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।

अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे ॥८ ॥

बुद्धी नियंत्रित करणाऱ्या, प्रज्ञावान, यज्ञकर्त्या भक्तगणांमध्ये श्रेष्ठ, महान , अतिथीं प्रमाणे पूजनीय असलेल्या सर्वज्ञ जातवेदा अग्निदेवांकडून उत्कर्ष प्राप्त करण्यासाठी यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करतात॥८॥

विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्बभूव शवसा सुमद्रथः ।

तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः॥९ ॥

स्तुतियोग्य, उत्कृष्ट सारथी, तेजस्वी आणि दैवी गुणांनी संपन्न अग्निदेव, आपल्या शक्तीने सर्व प्राण्यांना वेढून टाकतात. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण घरांमध्ये राहून अनेकांचे पालन पोषण करणाऱ्या अग्निदेवांचे संपूर्ण कार्य आमच्या उत्कृष्ट स्तोत्रांच्या रचनांनी प्रकाशित करू ॥९॥

वैश्वानर तव धामान्या चके येभिः स्वर्विदभवो विचक्षण ।

जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना॥१० ॥

हे बुद्धिमान वैश्वानर अग्निदेवा ! आपण ज्या तेजांनी सर्वज्ञ झाला, त्याचे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण प्रशंसा करतो. आपण जन्मताच सर्व ब्रह्मांड, पृथ्वी आणि आकाश व्यापून टाकले. हे अग्निदेवा ! आपले अस्तित्व सर्व प्राण्यांमध्ये दिसून येते ॥१०॥

वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।

उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा॥११ ॥

आकाश आणि पृथ्वी अशा आपल्या आई-वडिलांना श्रेष्ठ बनवणारे वैश्वानर अग्निदेव, आपल्या श्रेष्ठ कर्माने यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल संपत्ती प्रदान करतात ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-४

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता - १सुसमिद्ध अग्नि २ तनूतरपात् अग्नि ३ इळा
४ बर्हि

५- द्वार ६उषासानक्त । ७ दैव्यो होता ८ त्रिस्रो देव्यः- सरस्वती; इळा; भारती ; ९
त्वष्टा, १० वनस्पति ; ११- स्वाहाकृति छन्द - त्रिष्टप्

समित्समित्सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रासि वस्वः ।

आ देव देवान्यजथाय वक्षि सखा सखीन्त्सुमना यक्ष्यग्ने॥१॥

हे अग्निदेवा ! समिधांनी प्रज्ज्वलित होऊन, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी जागृत व्हावे, आणि आम्हाला सद्बुद्धी आणि ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती. आपण देवांचे मित्र आहात. हे अत्यंत तेजस्वी अग्निदेवा ! आपण आमच्या यज्ञात देवांना सहभागी करून घ्यावे आणि देवांसाठी अनुकूल वृत्तीने यज्ञ करावा ही विनंती॥१॥

यं देवासस्त्रिरहन्नायजन्ते दिवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः ।

सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपाद्भृतयोनिं विधन्तम् ॥२॥

वरुणदेवांसारखे आणि मित्रदेवांसारखे देव ज्याची त्रिकाल पूजा करतात अशा हे 'तनूनपाद्' अग्निदेवा ! आमच्या या यज्ञाला अत्यंत मधुर आणि फलदायी करोत ही विनंती. आपण घृतामध्ये (तुपामध्ये) निवास करणारे असून आमच्या या उपासनेच्या यज्ञाचा स्वीकार करावा ही विनंती ॥२॥

(तनूनपाद्: ज्याचा जन्म कोणा दुसऱ्यापासून न होता स्वतःच्या शरीरातून (तनू) झाला आहे असा अग्निदेव)

प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति होतारमिळः प्रथमं यजध्यै ।

अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्यै स देवान्यक्षदिषितो यजीयान् ॥३॥

सर्वाना प्रिय असलेली, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांची स्तुति, देवतांमध्ये वंदन करण्याचा अग्रमान असलेल्या इळादेवांकडे (अग्निदेवाला) पोहचू दे. यज्ञविधीमध्ये अत्यंत कुशल असलेले अग्निदेव, आमच्या स्तोत्रांनी प्रसन्न होऊन, देवतांना यज्ञामध्ये बोलवून यज्ञविधी संपन्न करोत ॥३॥

ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अकार्यूर्ध्वा शोचींषि प्रस्थिता रजांसि ।

दिवो वा नाभा न्यसादि होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ॥४ ॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञवेदीच्या नाभीमध्ये (मध्यभागी) अग्निदेवांची स्थापना केली आहे. देवतांना आसनस्थ होण्यासाठी बर्हि नावाचे दर्भ पसरले आहे.

अग्निदेवांच्या ज्वाळा ऊर्ध्वमार्गाने (वरच्या दिशेला) अंतराळात जात आहेत॥४॥

सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यन्नुतेन ।

नृपेशसो विदथेषु प्र जाता अभीमं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ॥५॥

जलधारांनी जगाचे सिंचन करणाऱ्या, हृदयापासून प्रार्थना करण्यास पात्र असलेले देव, सप्त यज्ञकर्त्यांच्या यज्ञांमध्ये जातात. यज्ञामध्ये उत्पन्न झालेले आणि यज्ञांच्या दोन द्वारांसारख्या देवता आमच्या यज्ञस्थळी येवोत ॥५॥

आ भन्दमाने उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वा विरूपे ।

यथा नो मित्रो वरुणो जुजोषदिन्द्रो मरुत्वाँ उत वा महोभिः ॥६ ॥

परस्पर विरुद्ध रूपे असलेल्या (एक काळोखी आणि एक उजळ), परंतु एकत्र राहणाऱ्या, स्तुतिसपात्र रात्रदेवता आणि उषादेवता आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी तेजाने भरलेले रूप धारण करू देत ही विनंती. मित्रदेव, वरुणदेव, मरुद्गण, इंद्रदेवांसह आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर प्रसन्न होऊ देत ही विनंती. ॥६॥

दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।

ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥७ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, अग्निदेवांच्या पार्थिव आणि दिव्य अशा दोन्ही रूपांना (दैव्याहोतारौ) स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने प्रसन्न करतो. जलधारांशी संबंधित मंत्रांचे पठण करत आणि अन्नयुक्त आशीर्वाद घेत व्रतस्थ सात ऋषि यज्ञामध्ये आहुती अर्पण करून अग्निदेवांना प्रसन्न करत वैश्विक नियमांचे (ऋतम्) सत्य वर्णन करतात ॥७॥

आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।

सरस्वती सारस्वतेभिरर्वाक्तिस्रो देवीर्बहिरेदं सदन्तु ॥८ ॥

शब्दवाणीची देवता भारती, तिच्या शक्तींसह प्रसन्न होऊन, देवतांसमवेत आणि मानवांसमवेत इळादेवता, सरस्वतीदेवता तिच्या दिव्य गुणांसह आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी यावे ही विनंती. हे तिन्ही देवतांनो, आम्ही पसरलेल्या पवित्र दर्भासनांवर एकत्रितपणे विराजमान व्हावे ही विनंती॥८॥

तन्नस्तुरीपमध पोषयित्नु देव त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व ।

यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥९ ॥

हे प्रसन्न त्वष्टदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अशा वीर्याचे सामर्थ्य आणि पोषण द्यावे की ज्यामुळे आमची संतती युद्धकुशल, वीर, बलवान, सोमरस सिद्ध करण्यासाठी दगड उचलण्यास सक्षम, देवत्व प्राप्त करण्याची इच्छा असलेली असेल ॥९॥

वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।

सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद ॥१० ॥

हे वनस्पतीदेवते ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी देवतांना घेऊन यावे ही विनंती. हविष्यान्नाच्या आहुतीवर संस्कार करणारे, अत्यंत सत्यनिष्ठ, सर्वदेवतांची जन्मरहस्ये आणि स्वरूपे जाणणारे आद्य यज्ञकर्ते अग्निदेव, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे यज्ञकार्य योग्य प्रकारे संपन्न करण्याचे जाणतात ॥१०॥

आ याह्यग्ने समिधानो अर्वाडिन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।

बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥११॥

हे प्रज्ज्वलित अग्निदेवा ! आपण द्रुतगतीने देवांसोबत आणि इंद्रदेवांसोबत एकाच रथावर आरूढ होऊन आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी यावे ही विनंती.

श्रेष्ठ पुत्रांची माता असलेली अदितीदेवी आणि सर्व देवांनी आमच्या या यज्ञवेदीवरील दर्भासनावर विराजमान व्हावे आणि 'स्वाहा' मंत्राद्वारे अर्पण केलेल्या आहुतींनी सर्व अमर देवांनी आनंदित व तृप्त व्हावे ही विनंती ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-५

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता-अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानोऽबोधि विप्रः पदवीः कवीनाम् ।

पृथुपाजा देवयद्धिः समिद्धोऽप द्वारा तमसो वह्निरावः ॥१॥

पहाटेचे ज्ञान असलेले, ज्ञानाच्या मार्गाने मार्गक्रमण करणारे, देवत्वाची आकांक्षा बाळगणाऱ्यांनी प्रज्ज्वलित केलेले, परम तेजस्वी अग्निदेव अज्ञान दूर करण्याचे दरवाजे उघडतात ॥१॥

प्रेद्वग्निर्वावृधे स्तोमेभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।

पूर्वीऋतस्य संदृशश्चकानः सं दूतो अद्यौदुषसो विरोके ॥२॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तोत्रांनी, वाणीने आणि मंत्राने वृद्धिंगत होणारे, देवतांचे दूत अग्निदेव यज्ञामध्ये प्रज्ज्वलित होण्यासाठी जागृत होतात आणि विशेषतः प्रातःकाली तेजस्वीपणे प्रकाशमान होतात ॥२॥

अधाय्यग्निर्मानुषीषु विक्ष्वपां गर्भो मित्र ऋतेन साधन् ।

आ हर्यतो यजतः सान्वस्थादभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ॥३॥

यज्ञाद्वारे यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या इच्छा पूर्ण करणाऱ्या, भक्तगणांचे सखा असलेल्या, गर्भात राहणाऱ्या अग्निदेवांची देवतांनी मनुष्यलोकी स्थापना केली. आदरणीय, उच्च स्थानावर स्थित असलेल्या बुद्धिमान अग्निदेवांसाठी यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करतात ॥३॥

मित्रो अग्निर्भवति यत्समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।

मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ॥४॥

सर्वांचा मित्र, उदार, अध्वर्यु, सर्व प्राण्यांना जाणणारे अग्निदेव प्रज्ज्वलित होताच ,कधी सूर्यदेवांचे, तर कधी मित्ररूप, तर कधी यज्ञकर्त्यांचे रूप, तर कधी वरुणदेवांचे, तर कधी वायुदेवांचे रूप धारण करून नद्यांचे आणि पर्वतांचे मित्र होतात. ॥४॥

पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति यह्वश्चरणं सूर्यस्य ।

पाति नाभा सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ॥५ ॥

दर्शनीय अग्निदेव, विशाल पृथ्वीवरील प्रिय आणि सर्वोत्तम स्थानांचे, आकाशात भ्रमण करणाऱ्या महान सूर्यदेवाचे, अंतरिक्षाच्या मध्यभागी असलेल्या मरुद्गणांचे, देवांना प्रसन्न करण्यासाठी केलेल्या यज्ञाचे रक्षण करतात ॥५॥

ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।

ससस्य चर्म घृतवत्पदं वेस्तदिदग्नी रक्षत्यप्रयुच्छन् ॥६ ॥

सर्व महान आणि जाणण्याजोग्या गोष्टी जाणणाऱ्या अग्निदेवांचे जागृत आणि सुप्त रूपही तेजस्वी असते. तेजस्वी अग्निदेव प्रशंसनीय आणि स्तुत्य जलाची निर्मिती करून त्याचे रक्षण करतात ॥६॥

आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थात्पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।

दीद्यानः शुचिऋष्वः पावकः पुनःपुनर्मातरा नव्यसी कः ॥७ ॥

तेजस्वी, शुद्ध, महान, पवित्र आणि स्तुतियोग्य असलेले अग्निदेव त्यांच्या आवडत्या स्थानी स्थानापन्न होऊन आपल्या जन्मदात्या आकाशदेवतेला आणि पृथ्वीदेवतेला नव तारुण्य प्रदान करतात॥७॥

सद्यो जात ओषधीभिर्ववक्षे यदी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।

आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ॥८ ॥

पाण्याच्या प्रवाहाबरोबर वाहणाऱ्या औषधि वनस्पति अग्निदेवांना जन्माच्या वेळी आधार देतात. त्यांचे जलप्रवाहात पोषण होते आणि त्या फळे देतात. जन्मदात्या आकाशदेवतेच्या आणि पृथ्वीदेवतेच्या मांडीवर वाढत असताना अग्निदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करोत ही विनंती॥८॥

उदुष्टतः समिधा यद्द्वो अद्यौद्वर्ष्मन्दिवो अधि नाभा पृथिव्याः ।

मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा दूतो वक्ष्यजथाय देवान्॥९॥

आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांकडून स्तुतीस पात्र असलेले, पृथ्वीवर प्रज्ज्वलित झालेले अग्निदेव आकाशलोक प्रकाशमान करतात. हे अग्निदेवा ! देवांचे दूत म्हणून, सर्व देवांना आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी घेऊन यावे ही विनंती॥९॥

उदस्तम्भीत्समिधा नाकमृष्वोऽग्निर्भवन्नुत्तमो रोचनानाम् ।

यदी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे॥१०॥

जेव्हा मातरिश्वाने म्हणजे वायुदेवांनी भृगु वंशातील ऋषींसाठी गुहेत आहुती देणाऱ्या अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले, तेव्हा महान आणि सर्वात तेजस्वी अग्निदेवांनी आपल्या तेजाने सूर्यदेवांनाही चकित केले. ॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अनेक यज्ञकार्यांसाठी उपयुक्त, गार्गींचे पोषण करण्यालायक भूमी प्रदान करावी ही विनंती. हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा वंश पुत्र-पौत्रांद्वारे वाढत राहो आणि आम्हाला आपल्या उत्कृष्ट ज्ञानाचा लाभ होवो ही विनंती. ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-६

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता-अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः ।

दक्षिणावाड्वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्नये घृताची ॥१॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! मनःपूर्वक स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करून यज्ञ करण्यासाठी वापरण्यात येणारी स्रुवा यज्ञवेदीजवळ आणावी. तुपाने भरलेली आणि अन्नाने समृद्ध असलेली स्रुवा दक्षिण दिशेला भरून पूर्व दिशेकडे अग्निदेवांना हविष्यान्न अर्पण करण्यासाठी आणली जाते ॥१॥

आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो ।

दिवश्चिदग्ने महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः ॥२॥

हे अग्निदेवा ! जन्मतःच आपण आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवतेपेक्षा महात्म्य संपन्न आहात. आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता यांना व्यापून टाकणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपल्या सप्त ज्वाळांची यज्ञकर्ते स्तुती करोत ॥२॥

(सप्त ज्वाळा :काली, कराली, मनोजवा, सुलोहिता, सुधूम्रवर्णा, स्फुलिंगिनी आणि विश्वरुची)

द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।

यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते शुक्रमर्चिः ॥३॥

हे अग्निदेवा ! जेव्हा आहुती देण्यासाठी यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या तेजस्वी ज्वालांची स्तुती करतात तेव्हा पृथ्वीदेवता, आकाशदेवता आणि यज्ञातील पूजनीय देवता यज्ञ यशस्वी करण्यासाठी आपली यज्ञवेदी मध्ये स्थापना करतात॥३॥

महान्तसधस्थे ध्रुव आ निषत्तोऽन्तर्द्यावा माहिने हर्यमाणः ।

आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्दुधे उरुगायस्य धेनू ॥४॥

यज्ञकर्त्यांचे प्रिय, महान अग्निदेव आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक यांच्यामध्ये सर्वोत्तम ठिकाणी अढळपणे विराजमान झाले आहेत. सदैव तरुण असलेले, अजर(म्हातारपण न येणारे), पती-पत्नींप्रमाणे एकमेकांशी संलग्न असलेल्या, अमृततुल्य रस देणाऱ्या आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता अग्निदेवांच्या दुधाळू गार्थींसारखे आहेत ॥४॥

व्रता ते अग्ने महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ ।

त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम् ॥५॥

हे सर्वश्रेष्ठ अग्निदेवा ! आपली कृत्ये महान आहेत. आपण यज्ञविधींद्वारे पृथ्वी आणि आकाशाचा विस्तार केला आणि देवांचे दूत झालात. हे अग्निदेवा ! जन्मापासूनच आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांना फळ देणारे आहात. ॥५॥

ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व ।

अथा वह देवान्देव विश्वान्त्स्वध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥६॥

हे अग्निदेवा ! आपले तूप उत्पादक, केसाळ, आरक्त वर्णीय, रोहित रंगाचे अश्व, यज्ञरूपी लगामाला जोडून, सर्व देवांना आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी घेऊन यावे ही विनंती. हे जातवेद अग्निदेवा ! आमचा हा यज्ञ यशस्वी करावा ही विनंती ॥६॥

दिवश्चिदा ते रुचयन्त रोका उषो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।

अपो यदग्न उशधग्वनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः ॥७॥

हे अग्निदेवा! आपण जंगलातील झाडांचे पाणी शोषून घेता तेव्हा आपले तेज सूर्यदेवांपेक्षाही तेजस्वी असते. उषादेवतेच्या आगमनाच्या वेळेला आपण विशेष तेजाने चमकता. विद्वान यज्ञकर्ते आनंदी अंतःकरणाने आपली स्तुति करतात॥७॥

उरौ वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।

ऊमा वा ये सुहवासो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वाः ॥८ ॥

हे अग्निदेवा ! अंतरिक्ष निवासी, सूर्यदेवांसारखे तेजस्वी, आवाहन योग्य, देवतांना आणि रक्षक पूजनीय पितरांना (ऊम), आदराने अश्वानी जोडलेल्या रथातून, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी आणावे ही विनंती॥८॥

ऐभिरग्ने सरथं याह्यर्वाङ्गनानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।

पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व ॥९॥

हे अग्निदेवा! तेहतीस देवांना आपल्या पत्नीसह सामर्थ्यवान अश्व जोडलेल्या एकाच रथातून किंवा वेगवेगळ्या रथांतून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी सोमरस प्राशन करून प्रसन्न करण्यासाठी घेऊन यावे ही विनंती ॥९ ॥

स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञयज्ञमभि वृधे गृणीतः ।

प्राची अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये ॥१०॥

जलयुक्त, सुस्थापित, सत्याचे पालन करणाऱ्या (ऋतावरी) , सत्यातून जन्मलेल्या (ऋत-जातस्य)आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता यांच्या सारखी समृद्धीची विशाल तत्त्वे अग्निदेवांची प्रत्येक यज्ञात स्तुति करतात ॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अनेक यज्ञकार्यांसाठी उपयुक्त, गार्गींचे पोषण करण्यालायक भूमी प्रदान करावी ही विनंती. हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा वंश पुत्र-पौत्रांद्वारे वाढत राहो आणि आम्हाला, आपल्या उत्कृष्ट ज्ञानाचा लाभ होवो ही विनंती ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-७

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता-अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातरा विविशुः सप्त वाणीः ।

परिक्षिता पितरा सं चरेते प्र सस्राते दीर्घमायुः प्रयक्षे ॥१॥

चमकणारी निळी पाठ असलेल्या, (शितिपृष्ठस्य) सर्वत्र संचार करणाऱ्या अग्निदेवांच्या ज्वाळा उंचावर जात माता-पिता असलेल्या आकाशदेवतेमध्ये आणि पृथ्वीदेवतेमध्ये तसेच सप्त नद्यांमध्ये सर्व बाजूने प्रवेश करतात. माता-पिता असलेल्या विशाल आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता यज्ञकर्त्या भक्तगणांना यज्ञाच्या सिद्धीसाठी दीर्घायुषी बनवतात ॥१॥

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद्वहन्तीः ।

ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनि गौः ॥२॥

आकाशात पसरलेली शक्तिशाली अग्निदेवांची गतिमान किरणे पोषण करणाऱ्या गायी (धेनव) आहेत. अग्निदेव निसर्गाच्या मधुर रसाच्या प्रवाहात स्थिर राहतात. हे अग्निदेवा ! आपण यज्ञगृहात राहता आणि आपल्या ज्वाला सर्वत्र पसरवता. भक्तगणांची वाणी (गौ) आपली सेवा करते ॥२॥

आ सीमरोहत्सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वात्रयिविद्रयीणाम् ।

प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत्पुरुधप्रतीकः ॥३॥

ऐश्वर्याचे जाणकार, संपत्तीचे दाते अग्निदेव, सर्व बाजूंनी पसरणाऱ्या अश्वशक्तींवर स्वार होतात. निळसर रंगाचे अनेक रूपे धारण करणारे अग्निदेव, त्या शक्तींना योग्यस्थानी प्रस्थापित करतात ॥३॥

महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतो वहन्ति ।

व्यङ्गोभिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश ॥४॥

दुर्बलांना बलवान करणाऱ्या नद्या, त्वष्ट्रपुत्र, अमर, सर्व गोष्टींचे स्वामी असलेल्या अग्निदेवांना धारण करतात. ज्याप्रमाणे एक पुरुष आपल्या पत्नीकडे जातो, त्याचप्रमाणे अग्निदेव प्रज्ज्वलित होत पृथ्वीलोकात आणि आकाशलोकात सर्वत्र पसरतात ॥४ ॥

जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।

दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ॥५॥

जे भक्तगण, तेजस्वी आणि सुखकारक अग्निदेवांना ओळखतात आणि त्या महान अग्निदेवांच्या शासनामध्ये आनंद घेतात, ते आपल्या वाणीने स्तुती करणारे भक्तगण, स्वर्गातील सुंदर, दैदिप्यमान किरणांप्रमाणे चमकतात. ॥५ ॥

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् ।

उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष ॥६ ॥

जेव्हा स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करणारे भक्तगण, अग्निदेवांच्या मातृ-पितृरूपी आकाशदेवतांना आणि पृथ्वीदेवतांना गर्जनायुक्त स्तोत्रे आणि सामर्थ्य अर्पण करतात, तेव्हा ते सामर्थ्यवान अग्निदेव अंधाराचा नाश करून आपल्या भक्तगणांच्या निवासस्थानी किंवा अंतःकरणात प्रकट होतात॥६॥

अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।

प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ॥७ ॥

जे पाच अध्वर्यु, सात विद्वान ऋषींच्या सहाय्याने गतिमान अग्निदेवांच्या आवडत्या यज्ञस्थानाचे रक्षण करतात, ते कधीही वृद्ध न होणारे, पूर्वाभिमुख (प्रगतीशील) ऋषिगण देवतांच्या व्रताचे पालन करतात ॥७ ॥

(पाच अध्वर्युः १. होता : ऋग्वेदातील मंत्रांचे पठण करणारा आणि देवांना यज्ञात आमंत्रित करणारा. २. अध्वर्युः यजुर्वेदाचा जाणकार, जो यज्ञाची प्रत्यक्ष कृती, मापन आणि हविद्रव्य अर्पण करण्याचे काम करतो ३. उद्गाता: सामवेदातील ऋचांचे गायन करणारा. ४. ब्रह्मा : संपूर्ण यज्ञाचे निरीक्षण करणारा आणि चुका दुरुस्त करणारा मुख्य पुरोहित. ५. यजमान : ज्याच्यासाठी आणि ज्याच्या संकल्पनेतून यज्ञ केला जातो तो व्यक्ती)

(सात विद्वान होता , अध्वर्यु , प्रतिप्रस्थाता, अग्निध, प्रावग्राभ, आवाया,शंस्ता)

दैव्या होतारा प्रथमा न्यूञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।

ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥८ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण दिव्य आणि प्रारम्भिक स्वरूपातील अग्निदेवांना संतुष्ट करतो. यज्ञ करण्याची इच्छा असलेले सात ऋत्विज या दोन्ही रूपांना हविष्यान्नाची आहुती देऊन आनंदित करतात. व्रतपालक आणि तेजस्वी यज्ञकर्ते म्हणतात, "यज्ञादी व्रतांचे पालन करणे हेच एकमेव सत्य आहे" ॥८॥

वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीवृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः ।

देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वात्महो देवान्रोदसी एह वक्षि ॥९ ॥

दीर्घायुषी, देवांना बोलावणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपल्या असंख्य आणि विशाल, महान, अलौकिक, बहुरंगी ज्वाळा, उधळलेल्या बैलांसारख्या आहेत. हे अग्निदेवा ! आपण अल्हाददायक पूजनीय देवतांसह, आकाशदेवतेला आणि पृथ्वीदेवतेला आमच्या यज्ञस्थळी घेऊन यावे ही विनंती ॥९॥

पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः ।

उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य ॥१० ॥

सर्वानी स्तुति केलेल्या, संपत्ती प्रदान करणाऱ्या आणि सुविख्यात उषादेवतांना जागृत करणाऱ्या हे भ्रमणशील अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या पापांचा नाश करावा ही विनंती ॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अनेक यज्ञकार्यांसाठी उपयुक्त, गार्गींचे पोषण करण्यालायक भूमी प्रदान करावी ही विनंती. हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा वंश पुत्र-पौत्रांद्वारे वाढत राहो आणि आम्हाला आपल्या उत्कृष्ट ज्ञानाचा लाभ होवो ही विनंती ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-८

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता -यूप; ८ विश्वेदेवा ; ११ छिन्नयूप मूलस्वरूपी
वृक्ष ।

छन्द - त्रिष्टुप् ३,७ अनुष्टुप्

यज्ञीय यूप म्हणजे यज्ञासाठी वापरला जाणारा खांब किंवा दंड

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन ।

यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे ॥१॥

"हे वनस्पती (यूप)! यज्ञामध्ये देवांची इच्छा करणारे यज्ञकर्ते भक्तगण तुम्हाला दिव्य, मधासारख्या गोड घृताचे (तुपाचे) लेपन करतात. आपण स्वर्गलोकी असलात किंवा पृथ्वीमातेच्या कुशीत (मूळ रूपात) असलात तरी आम्हाला संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥१॥

समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद्ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् ।

आरे अस्मदमतिं बाधमान उच्छ्रयस्व महते सौभगाय ॥२॥

अग्निदेव प्रज्ज्वलित होण्यापूर्वी अस्तित्वात असलेल्या हे यूप (हे वनस्पतीदेवा) ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना वार्धक्यमुक्त, अन्न, समृद्धी आणि सुंदर संतती प्रदान करून आमच्या शत्रूंचा नाश करून आम्हाला महान ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती ॥२॥

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्ष्मन्पृथिव्या अधि ।

सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे ॥३॥

हे यूप (हे वनस्पतीदेवा) ! पृथ्वीवरील सर्वोत्तम स्थान असलेल्या यज्ञगृहात सुशोभित होऊन उंच उभे राहून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्न प्रदान करावे ही विनंती ॥३॥

युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः ।

तं धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥४ ॥

सुंदर वस्त्रांनी सजलेले, श्रेष्ठ स्वरूपात वाढलेले, समृद्धी देणारे, बलसंपन्न यूप, ज्ञानी देवत्वाची आकांक्षा बाळगणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञकार्यासाठी सिद्ध करून ठेवले आहेत ॥४॥

जातो जायते सुदिनत्वे अह्नां समर्य आ विदथे वर्धमानः ।

पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देवया विप्र उदियर्ति वाचम् ॥५ ॥

यज्ञकर्त्या बुद्धिमान भक्तगणांनी बुद्धिपूर्वक शुद्ध केलेले, पृथ्वीवर वृक्षाच्या रूपात वाढणारे यूप, तूप आणि इतर चांगल्या गोष्टीं यज्ञकार्यास चांगले दिवस आणतात. देवतांना आहुती अर्पण करणारे यज्ञकर्ते भक्तगण युपाचे स्तवन करतात ॥५॥

यान्वो नरो देवयन्तो निमिम्युर्वनस्पते स्वधितिर्वा ततक्ष ।

ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मे दिधिषन्तु रत्नम् ॥६ ॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञविधी करण्यासाठी धारदार शस्त्रांनी तोडून, जमिनीत पुरलेल्या, सूर्यदेवांसारख्या तेजस्वी, काष्ठयुक्त हे यूप (हे वनस्पतीदेवा) ! आम्हाला उत्तम पुत्र-पौत्र आणि उत्तम संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥६॥

ये वृक्णासो अधि क्षमि निमितासो यतस्रुचः ।

ते नो व्यन्तु वार्यं देवत्रा क्षेत्रसाधसः ॥७ ॥

हातात सुवा (यतस्रुचः) धरलेल्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या कुऱ्हाडीने तासून जमिनीत यज्ञवेदी मध्ये व्यवस्थित रचलेले, यज्ञ यशस्वी करणारे युप आम्हाला उत्तम संपत्ती प्रदान करोत ही विनंती ॥७॥

आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।

सजोषसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम् ॥८ ॥

आदित्यदेव , रुद्रदेव , वसुदेव पृथ्वीदेवता, अंतरिक्ष आणि आकाशदेवता या सर्व देवतांनी एकत्रित येऊन आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या या यज्ञाचे रक्षण करावे आणि या यज्ञाची कीर्ति (ध्वजा) उंचवावी ही विनंती॥८॥

हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः ।

उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्देवा देवानामपि यन्ति पाथः ॥९॥

ज्याप्रमाणे हंस एका ओळीत आकाशात उडतात, त्याप्रमाणे तेजस्वी वस्त्रे धारण केलेल्या या तेजस्वी यूप स्तंभांच्या ओळी आमच्या यज्ञस्थळी येतात. ज्ञानी पुरुषांनी समोरून वर उचललेले हे यूप देवांच्या मार्गाकडे जात आहेत ॥९॥

शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं ददृश्रे चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।

वाघद्भिर्वा विहवे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु ॥१०॥

पृथ्वीवर शिंगे असलेल्या प्राण्यांप्रमाणे चमकदार युपाचे तुकडे (चषालवन्तः)

यज्ञवेदीमध्ये शोभून दिसत आहेत. यज्ञामध्ये आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या

स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे श्रवण करणारे युप युद्धात आमचे रक्षण करोत ही विनंती ॥१०॥

वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम ।

यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय ॥११ ॥

हे वनस्पती ! या धारदार कुन्हाडीने आपल्याला युपाच्या आकारात कापणे हे

नाशासाठी नसून आपल्याला महान सौभाग्यप्राप्ती मिळवून देण्यासाठी आहे.

त्यामुळे जशा आपल्या शेकडो फांद्या बहरून आल्या त्याचप्रमाणे आमची संतती

बहरून येवो ही विनंती ॥११॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-९

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता – अग्नि छन्द - बृहती ९ त्रिष्टुप्

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये । अपां नपातं सुभगं सुदीदिति
सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥१॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही मर्त्य यज्ञकर्ते भक्तगण, आमच्या संरक्षणासाठी आपल्याला मित्र म्हणून निवडतो. आपण जलोत्पन्न, कोणाही कडून हार न मानणारे आणि भाग्यवान आहात ॥१॥

कायमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः । न तत्ते अग्ने प्रमृषे निवर्तनं यदूरे
सन्निहाभवः ॥२॥

हे अग्निदेवा ! आपण समिधांची इच्छा करत आपल्या जलमातेकडे गेल्यामुळे आपला विरह आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सहन होत नाही. आपण दूर असला तरी आमच्या यज्ञस्थळी प्रकट व्हावे ही विनंती ॥२॥

अति तृष्टं ववक्षिथाथैव सुमना असि । प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां
सख्ये असि श्रितः ॥३॥

हे प्रसन्न अग्निदेवा ! आपण यज्ञकर्त्या भक्तगणांना इच्छित फळ देण्यास अत्यंत सक्षम आहात. आपण ज्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांशी स्नेह करता, ते यज्ञासारखे विधी करतात, तर बाकीचे आपल्या भोवती आसनस्थ होऊन स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करतात ॥३॥

ईयिवांसमति सिधः शश्वतीरति सश्रतः ।

अन्वीमविन्दन्निचिरासो अद्रुहोऽप्सु सिंहमिव श्रितम् ॥४॥

जलामध्ये लपलेल्या सिंहाप्रमाणे अग्निदेवांना द्रोह न करणाऱ्या आणि अत्यंत जागरूक अशा अमर देवांनी अनेक अडथळ्यांना पार करून शोधून काढले ॥४॥

ससृवांसमिव त्मनाग्निमित्था तिरोहितम् ।

ऐनं नयन्मातरिश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परि ॥५॥

वाट चुकलेल्या मुलाला ज्याप्रमाणे पिता, प्रयत्नपूर्वक सरळ मार्गावर परत आणतो, त्याप्रमाणे लपून बसलेल्या अग्निदेवांना मातरिश्च वायूने दूरवरून देवांच्या कल्याणासाठी शोधून आणले आणि अरणीतील रवीच्या घर्षणाद्वारे प्रकट केले॥५॥

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।

विश्वान्यद्यज्ञां अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ट्य ॥६॥

चिरतरुण मानव जातीच्या कल्याणकारी हविष्यान्नाची आहुती स्वीकारणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आपण आपल्या सामर्थ्याने मानवांच्या सर्व यज्ञांचे रक्षण करता, म्हणून यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी आपल्याला स्वीकारले आहे ॥६॥

तद्भद्रं तव दंसना पाकाय चिच्छदयति ।

त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्धमपिशवीर ॥७॥

हे अग्निदेवा ! सायंकाळी आपण जेव्हा आपल्या अद्भुत सामर्थ्याने प्रज्ज्वलित होण्याचे कर्म करता, तेव्हा अज्ञानी उपासक आपल्या भोवती येऊन आपली उपासना करतात ॥७॥

आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिषम् ।

आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत ॥८॥

पवित्र ज्वाळांनी युक्त, वेगवान, पुरातन आणि स्तुतीसपात्र असलेल्या, देवांचे दूत असलेल्या अग्निदेवांची यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञामध्ये हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करत श्रद्धेने उपासना करावी ॥८॥

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।

औक्षन्धृतैरस्तृणन्बर्हिरस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥९॥

तीन हजार तीनशे एकोणचाळीस देवांनी अग्निदेवांना तुपाच्या सिंचनाने, दर्भासन पसरवत यज्ञवेदीमध्ये प्रस्थापित केले ॥९ ॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१०

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता – अग्नि छन्द – उष्णिक्

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते समध्वरे ॥१॥

हे अग्निदेवा ! यज्ञामध्ये बुद्धिमान यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला प्रज्ज्वलित करतात. आपण सर्वश्रेष्ठ राजा आणि दिव्य प्रकाशमान देव आहात.॥१॥

त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते । गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे ॥२॥

हे अग्निदेवा ! आपल्या होतारूपाची आणि ऋत्विज रूपाची स्तुती केली जाते. आपण सत्याचे रक्षक आहात. यज्ञवेदी मध्ये प्रज्ज्वलित होऊन आपण प्रकाशमान व्हावे ही विनंती॥२॥

स घा यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे ।

सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ॥३॥

हे जातवेदा, अग्निदेवा ! जे यज्ञकर्ते भक्तगण समिधा अर्पण करून आपली सेवा करतात, ते भक्तगण, उत्तम शक्ती धारण करून ,पराक्रमी पुत्र-पौत्र व समृद्धी प्राप्त करतात ॥३॥

स केतुरध्वराणामग्निर्देवेभिरा गमत् । अज्जानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ॥४ ॥

यज्ञांचा ध्वज असलेले अग्निदेव, सात ऋत्विजांद्वारे घृताच्या (तुपाच्या) अहुतीने प्रज्ज्वलित होऊन देवतांसह यज्ञस्थळी येवोत ही विनंती ॥४॥

प्र होत्रे पूर्व्यं वचोऽग्नये भरता बृहत् । विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे ॥५॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो! तेजोमय विचारांना धारण करणाऱ्या, विश्वाचे निर्माते असलेल्या देवांना बोलवणाऱ्या अग्निदेवांसाठी महान आणि प्राचीन स्तोत्रांचे पठण करावे॥५॥

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थयः ।

महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ॥६॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल अन्न, संपत्ती प्रदान करण्यासाठी, प्रशंसनीय आणि स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या रचना श्रवण करण्यासाठी प्रज्ज्वलित झालेले अग्निदेव वृद्धिंगत होवोत ही विनंती॥६॥

अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान्देवयते यज ।

होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ॥७॥

शत्रूंचेर विजय मिळविल्या नंतर सुशोभित दिसणाऱ्या पूजनीय हे अग्निदेवा ! देवतांची उपासना करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थानी दीप्तिमान व्हावे ही विनंती ॥७॥

स नः पावक दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यम् ।

भवा स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ॥८॥

हे भक्तगणांना पवित्र करणाऱ्या अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या कल्याणासाठी आमच्याजवळ येऊन तेजःसंपन्न ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती ॥८॥

तं त्वा विप्रा विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।

हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ॥९॥

हे सामर्थ्यवान, अमर, हविष्यान्न वाहक अग्निदेवा ! ज्ञानवान, जागरूक यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला प्रज्ज्वलित करतात. ॥९॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-११

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता – अग्नि छन्द – गायत्री

अग्निर्होता पुरोहितोऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमानुषक् ॥१॥

अग्निदेव सर्व यज्ञ कर्मांचे आरंभकर्ते आणि देवतांना आवाहन करणारे आहेत.

अत्यंत विद्वान अग्निदेव यज्ञाची संपूर्ण प्रक्रिया योग्य क्रमाने जाणतात ॥१॥

स हव्यवाळमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति ॥२॥

हविष्यांनाची आहुती देणारे, तेजस्वी, देवतांचे दूत असलेले, मनुष्यांचे कल्याण

करणारे अग्निदेव आपल्या बुद्धीने आणि कर्माद्वारे यज्ञ उत्तम प्रकारे संपन्न करतात

॥२॥

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्व्यः । अर्थं ह्यस्य तरणि ॥३॥

आपल्या बुद्धीने यज्ञाला प्रज्ज्वलित करणारे, पुरातन, यज्ञाचा मुख्य ध्वज म्हणून

ओळख असणारे अग्निदेव सर्व काही जाणतात. अग्निदेव यज्ञाचे फळ निश्चितपणे

प्राप्त करून देणारे आहेत ॥३॥

अग्निं सूनुं सनश्रुतं सहसो जातवेदसम् । वह्निं देवा अकृण्वत ॥४॥

देवतांनी बळाचे पुत्र, सर्व उत्पन्न झालेल्या गोष्टींना

जाणणाऱ्या (जातवेदसम्) अग्निदेवांना यज्ञातील आहुती देवतांपर्यंत नेण्यासाठी

नियुक्त केले आहे ॥४॥

अदाभ्यः पुरएता विशामग्निर्मानुषीणाम् । तूर्णी रथः सदा नवः ॥५॥

मानव जातींचे पुढारी, ज्यांचा रथ सदैव नवीन आणि अत्यंत वेगवान असतो असे अग्निदेव कोणाही कडून पराभूत होऊ शकत नाहीत ॥५॥

साह्वान्विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः । अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥६॥
सर्व आक्रमण करणाऱ्या शत्रूंना पराभूत करणारे, देवांचा संकल्प पूर्ण करणारे, ज्याला कोणीही स्पर्श करू शकणार नाहीत असे, अग्निदेव अत्यंत प्रसिद्ध आहेत ॥६॥

अभि प्रयांसि वाहसा दाश्वाँ अश्रोति मर्त्यः । क्षयं पावकशोचिषः ॥७॥
जे यज्ञकर्ते भक्तगण पवित्र ज्वाळांनी युक्त असलेल्या अग्निदेवांच्या माध्यमातून देवतांसाठी हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करतात ते यज्ञकर्ते भक्तगण योग्य निवासस्थान आणि ऐश्वर्य प्राप्त करतात ॥७॥

परि विश्वानि सुधिताग्नेरश्याम मन्मभिः । विप्रासो जातवेदसः ॥८॥
हे सर्वज्ञ अग्निदेवा (जातवेदस) ! आम्ही विद्वान यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने आपल्याकडे असलेल्या सर्व कल्याणकारी गोष्टी प्राप्त करू शकू ॥८॥

अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे । त्वे देवास एरिरे ॥९॥
हे अग्निदेवा ! सर्व देवता आपल्यामध्ये सामावलेल्या असल्यामुळे आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्व संघर्षांमध्ये उत्तम संपत्ती मिळू दे ही विनंती ॥९॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१२

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता – इंद्र आणि अग्नि छन्द – गायत्री

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम् । अस्य पातं धियेषिता ॥१॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! आम्ही भक्तगणांनी रचलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी प्रेरित होऊन आमच्या यज्ञस्थानी यावे आणि आम्ही भक्तिभावाने तयार केलेल्या या श्रेष्ठ सोमरसाचे प्राशन करावे ही विनंती ॥१॥

इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् ॥२॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! आपल्यासाठी स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा सहाय्यक, चैतन्यमय सोमरस आपल्यासाठी सिद्ध करून ठेवला आहे, आपण तो प्राशन करावा ही विनंती ॥२॥

इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृप्पताम् ॥३॥

ज्यांची स्तुती विद्वानांनी आपल्याच स्तोत्रांच्या (कवितेच्या) छंदातून केली आहे अशा इंद्रदेवांना आणि अग्निदेवांना यज्ञ सिद्ध करण्यासाठी आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आवाहन करतो. आपण दोघेही यज्ञातील सोमरस प्राशन करून तृप्त व्हावे ही विनंती ॥३॥

तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ॥४॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, नेहमीच विजयी होणाऱ्या, दुष्टांचा नाश करणाऱ्या, अपराजित, भरपूर अन्न प्रदान करणाऱ्या इंद्रदेवांना आणि अग्निदेवांना यज्ञस्थळी येण्याचे आवाहन करतो ॥४॥

प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥५॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठनामध्ये निष्णात असलेल्या यज्ञकर्त्यांप्रमाणे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्या दोघांची उत्तम प्रकारे स्तुती करतो ॥५॥

इन्द्राग्नी नवतिं पुरो दासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ॥६॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! आपण दोघांनी मिळून एकाच प्रयत्नात शत्रूंच्या ताब्यातील नव्वद शहरे नष्ट करून टाकली आहेत ॥६॥

इन्द्राग्नी अपसस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः । ऋतस्य पथ्या अनु ॥७॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! यज्ञकर्ते भक्तगण सत्याच्या मार्गाचा अवलंब करून देवांपर्यंत पोहोचतात ॥७॥

इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरमूर्यं हितम् ॥८॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! आपल्या दोघांची निवासस्थाने आणि सामर्थ्य एकमेकांपासून अविभाज्य आहे. आपल्या दोघांसाठी जलद गतीने कार्य सिद्धीस नेणारी शक्ती आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण समर्पित करत आहोत ॥८॥

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः । तद्वां चेति प्र वीर्यम् ॥९॥

हे इंद्रदेवांनो आणि अग्निदेवांनो ! आपण दैदिप्यमान प्रदेशात आणि युद्धाच्या प्रसंगी तेजाने चमकता. आपले हे महान शौर्य आणि पराक्रम सर्वत्र प्रख्यात आहे ॥९॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१३

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता –अग्नि छन्द – अनुष्टुप्

प्र वो देवायाग्नये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।

गमद्देवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा सदत् ॥१॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! आपण दैदिप्यमान अग्निदेवांची उत्तम प्रकारे स्तुति करावी. यज्ञ करणाऱ्यांमध्ये सर्वोत्तम अग्निदेव, इतर देवतांस आमच्या या यज्ञस्थळी घेऊन येऊन आम्ही पसरलेल्या कुशाच्या आसनावर आसनस्थ होवोत ही विनंती॥१॥

ऋतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।

हविष्मन्तस्तमीळते तं सनिष्यन्तोऽवसे ॥२॥

सत्याचे पालन करणाऱ्या अग्निदेवांच्या सामर्थ्याने आकाशदेवतेचे आणि पृथ्वीदेवतेचे नियंत्रण होते. हविष्यान्नाची आहुती देणारे, स्वतःच्याच कल्याणासाठी काहीतरी मिळवू इच्छणारे यज्ञकर्ते भक्तगण त्या अग्निदेवांची पूजा करतात. ॥२॥

स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।

अग्निं तं वो दुवस्यत दाता यो वनिता मघम् ॥३॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! आपण शासक असलेल्या आणि मार्गदर्शक असलेल्या, यज्ञाचा रक्षक असलेल्या, अग्निदेवांची सेवा करावी कारण अग्निदेव धन देणारे आणि ऐश्वर्य मिळवून देणारे आहेत॥३॥

स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु शंतमा ।

यतो नः प्रुष्णवद्वसु दिवि क्षितिभ्यो अप्स्वा ॥४॥

अग्निदेवांनी आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या संरक्षणासाठी एक उपयुक्त आणि शांत निवासस्थान प्रदान करावे ही विनंती. त्या अग्निदेवांकडून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आकाश, पृथ्वी आणि जल या तिन्ही ठिकाणांहून विपुल धनाचा वर्षाव प्राप्त होवो ही विनंती ॥४॥

दीदिवांसमपूर्व्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।

ऋक्वाणो अग्निमिन्धते होतारं विशपतिं विशाम् ॥५॥

प्रजेचे स्वामी असलेल्या, देवांना आवाहन करणाऱ्या, अद्वितीय, दैदिप्यमान अग्निदेवांना, स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे पठण करत यज्ञकर्ते भक्तगण प्रज्ज्वलित करतात ॥५ ॥

उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।

शं नः शोचा मरुद्वृधोऽग्ने सहस्रसातमः ॥६॥

हे देवतांचे आवाहन करणाऱ्यामध्ये सर्वोत्तम अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तोत्रांच्या पठणाने तृप्त होऊन आमचे रक्षण करावे ही विनंती. मरुद्गणांसोबत वृद्धिंगत होणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आम्हाला हजारो पटीने सुख समृद्धी द्यावी ही विनंती ॥६॥

नू नो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वसु ।

द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम् ॥७॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पुत्र-पौत्रादिसहित पौष्टिक, तेजस्वी, उत्कृष्ट, अक्षय्य आणि हजारो संख्येने असलेली संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती॥७॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१४

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन । देवता -अग्नि छन्द - त्रिष्टुप्

आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात्सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।

विद्युद्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्रेत् ॥१॥

देवतांना आवाहन करणारे, सत्यस्वरूप, सर्वश्रेष्ठ, ज्ञानी, सृष्टीचे विधाते, विजेसारख्या वेगवान रथावर आरूढ झालेले, शक्तिपुत्र, ज्वाळेसारखे केस असलेले अग्निदेव, पृथ्वीवर आपले तेज पसरवत यज्ञस्थळी उपस्थित झाले आहेत ॥१॥

अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।

विद्वाँ आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिस्तये यजत्र ॥२॥

हे सामर्थ्यवान आणि सत्यरक्षक अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला अर्पण करत असलेल्या नमस्काराचा स्वीकार करावा ही विनंती. आपण सर्वज्ञ आहात, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या रक्षणासाठी इतर विद्वान देवतांना घेऊन आमच्या यज्ञवेदी जवळ यावे आणि पसरलेल्या पवित्र कुशासनावर विराजमान व्हावे ही विनंती ॥२॥

द्रवतां त उषसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पथ्याभिरच्छ ।

यत्सीमञ्जन्ति पूर्व्यं हविर्भिरा वन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे ॥३॥

हे अग्निदेवा ! वायूच्या वेगाने, अन्न प्रदान करणाऱ्या उषादेवता आणि रात्रदेवता आपल्याकडे येवोत. यज्ञकर्ते भक्तगण या पुरातन अग्निदेवांना हविष्यान्न तुपाचे सिंचन करून प्रज्ज्वलित करतात, तेव्हा दोन्ही उषादेवता आणि रात्रदेवता रथाच्या जोखडाला बांधल्या प्रमाणे एकत्र येऊन आम्हा यज्ञकर्त्यांच्या यज्ञस्थानी स्थिर होऊन आसनस्थ होतात ॥३॥

मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वोऽग्ने विश्वे मरुतः सुम्नमर्चन् ।

यच्छोचिषा सहसस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन्त्सूर्यो नृन् ॥४ ॥

हे पराक्रमी अग्निदेवा ! मित्रदेव, वरुणदेव आणि सर्व मरुद्गण स्तुतियुक्त स्तोत्रे आपल्याला अर्पण करतात. हे बळपुत्रा अग्निदेवा ! आपण तेजाने प्रज्ज्वलित होऊन सूर्यदेवांप्रमाणे सर्व पृथ्वीवरील मनुष्यांना प्रकाशमान करता(ज्ञानी बनवता) तेव्हा आपले रूप अत्यंत तेजस्वी दिसते ॥४॥

वयं ते अद्य ररिमा हि काममुत्तानहस्ता नमसोपसद्य ।

यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवानस्त्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने ॥५ ॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण हात उंचावून आणि नतमस्तक होऊन आपल्याला हविष्यान अर्पण करत आहोत. आपण स्वतः विद्वान आणि श्रेष्ठ यज्ञकर्ते आहात म्हणून आमच्यावर प्रसन्न होऊन, एकाग्र मनाने आणि चुका न करणाऱ्या बुद्धीने सर्व देवतांचे पूजन करावे ही विनंती ॥५॥

त्वद्धि पुत्र सहसो वि पूर्वीर्देवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।

त्वं देहि सहस्रिणं रथिं नोऽद्रोघेण वचसा सत्यमग्ने ॥६ ॥

हे बळपुत्रा अग्निदेवा ! आपल्यामुळे प्राचीन काळापासून देवतांना संरक्षण आणि समृद्धी प्राप्त होत आहे. हे सत्यस्वरूप अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या निष्कपट प्रार्थनेचा स्वीकार करावा आणि आम्हाला विपुल धनसंपत्ती प्रदान करावी ही विनंती ॥६॥

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म ।

त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह ॥७ ॥

हे समर्थ आणि विद्वान अग्निदेवा! आम्ही मर्त्य यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी आपल्यासाठी यज्ञामध्ये जे काही अर्पण केली आहे त्याचे आपण साक्षी आहात. हे अमर अग्निदेवा! आपण उत्तम गती देणाऱ्या या यज्ञाचा स्वीकार करून आम्हा यज्ञकर्त्यांना आपल्यात सामावून घ्यावे ही विनंती ॥७ ॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१५

ऋषि- उत्कील कात्या देवता -अग्नि छन्द - त्रिष्टुप्

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः ।

सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ ॥१॥

हे अग्निदेवा ! आपल्या वृद्धिंगत होणाऱ्या शक्तीने आणि तेजाने द्वेषपूर्ण, शत्रुत्वपूर्ण आणि आसुरी प्रवृत्ती असलेल्यांना रोखावे ही विनंती. हे उत्तम सुख देणाऱ्या अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना, आपल्या महान आश्रयाखाली आणि मार्गदर्शनाखाली सदैव सुरक्षित राहावयाचे आहे. ॥१॥

त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः ।

जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वा सुजात ॥२॥

हे अग्निदेवा ! पहाटेच्या प्रकाशात आणि सूर्यदेवांच्या उदयानंतर आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचे रक्षण करण्यासाठी प्रज्ज्वलित व्हावे ही विनंती. ज्याप्रमाणे एखादा पिता आपल्या पुत्रावर प्रेम करतो, त्याप्रमाणे आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचा स्वीकार करू आमचे रक्षण करावे ही विनंती ॥२॥

त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो वि भाहि ।

वसो नेषि च पर्षि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ ॥३॥

हे मानवांवर लक्ष ठेवणाऱ्या, (द्रष्टा) सामर्थ्यवान अग्निदेवा ! अंधाऱ्या काळ्या रात्रीमध्ये आपल्या आरक्त ज्वाळा तेजाने तळपतात. हे सर्वाना सामावून घेणाऱ्या अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पापांपासून आणि संकटांपासून वाचवून ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती ॥३॥

अषाळ्हो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा संजिगीवान् ।

यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायोर्जातवेदो बृहतः सुप्रणीते ॥४॥

हे अजिंक्य आणि सामर्थ्यवान अग्निदेवा आपण सर्व शत्रूंची शहरे आणि संपत्ती जिंकून आमच्या यज्ञवेदीमध्ये प्रज्ज्वलित व्हावे ही विनंती. हे जातवेदा ! आपण महान यज्ञाचे रक्षक आणि मार्गदर्शक आहात. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सन्मार्गावर न्यावे ही विनंती ॥४ ॥

अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरूणि देवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः ।

रथो न सस्निरभि वक्षि वाजमग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके ॥५॥

हे दोषरहित, स्तुतियोग्य, उत्कृष्ट, प्रज्ञावान अग्निदेवा ! आपण आपल्या स्तुति करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना ज्याप्रमाणे एखादा विजयी रथ लाभ मिळवून देतो, त्याप्रमाणे अन्न आणि समृद्धीचा लाभ मिळवून द्यावा आणि या विस्तीर्ण पृथ्वीदेवतेच व आकाशदेवतेचे रक्षण करावे ही विनंती ॥५॥

प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानग्ने त्वं रोदसी नः सुदोघे ।

देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि ष्ठात् ॥६॥

हे सामर्थ्यवान, भक्तगणांना उत्तम फळ देणाऱ्या, अन्न आणि शक्ती देणाऱ्या, दिव्यतेजाने प्रकाशमान होणाऱ्या अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांसाठी आकाशदेवता आणि पृथ्वीदेवता ह्यांना फलदायी करावे ही विनंती. हे अग्निदेवा ! कोणत्याही दुष्टबुद्धीच्या माणसाचा प्रभाव आमच्यावर पडू देऊ नकोस ही विनंती ॥६ ॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥७ ॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्नानेयुक्त, गायी आणि पशुधनाचा लाभ करून देणारी श्रेष्ठ भूमी प्रदान करावी ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पुत्र-पौत्रादि उत्तम संतती लाभो आणि आपली चिरंतन कृपा भक्तगणांवर सदैव राहो ही विनंती ॥७॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१६

ऋषि- उत्कील कात्या। देवता –अग्नि छन्द – विषम (१,३) बृहती सम (२,४)
सतो बृहती

अयमग्निः सुवीर्यस्येशे महः सौभगस्य । राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत ईशे
वृत्रहथानाम् ॥१॥

अग्निदेव उत्तम पराक्रमाचे आणि महान सौभाग्याचे स्वामी आहेत. अग्निदेव, उत्तम
पुत्र-पौत्र, विपुल गायी आणि पशुधन तसेच शत्रूंवर विजय मिळवून देणारे सक्षम
अधिपती आहेत ॥१॥

इमं नरो मरुतः सश्चता वृधं यस्मिन्नायः शेवृधासः ।

अभि ये सन्ति पृतनासु दूढयो विश्वाहा शत्रुमादभुः ॥२॥

युद्धात पराभूत न होणाऱ्या, शत्रूंचे विनाशक हे मरुद्वृणांनो ! सौभाग्य आणि सुख
देणाऱ्या अग्निदेवांची आपण उपासना करावी ही विनंती ॥२॥

स त्वं नो रायः शिशीहि मीढ्वो अग्ने सुवीर्यस्य ।

तुविद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतोऽनमीवस्य शुष्मिणः ॥३॥

हे विपुल संपत्ती आणि फलदेणाऱ्या अग्निदेवा ! आपण आम्हाला समृद्ध ऐश्वर्य,
उत्तम निरोगी बलशाली संतती प्रदान करावी, तसेच आमच्या प्रजेला आणि
भाग्याला वृद्धिंगत करावे ही विनंती ॥३॥

चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहिश्चक्रिर्देवेष्वा दुवः ।

आ देवेषु यतत आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम् ॥४॥

सर्व विश्वाला उत्पन्न करणारे, शत्रूंना पराभूत करणारे अग्निदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या प्रार्थना आणि हविष्यान्नाच्या आहुत्या देवतांपर्यंत पोहोचवतात. अग्निदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तोत्रांचे श्रवण करून उत्तम कीर्ती मिळवून देतात ॥४॥

मा नो अग्नेऽमतये मावीरतायै रीरधः ।

मागोतायै सहसस्पुत्र मा निदेऽप द्वेषांस्या कृधि ॥५॥

हे शक्तीच्या पुत्रा अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना बुद्धिहीनतेच्या, शौर्यहीनतेच्या आणि दारिद्र्याच्या स्वाधीन करू नका ही विनंती. आम्हाला निंदेपासून वाचवावे आणि आमच्यातील सर्व द्वेषपूर्ण विचार किंवा शत्रूंना आमच्यापासून दूर करावे ही विनंती. ॥५॥

शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतोऽग्ने बृहतो अध्वरे ।

सं राया भूयसा सृज मयोभुना तुविद्युम्न यशस्वता ॥६॥

हे अत्यंत तेजस्वी आणि भाग्यवान अग्निदेवा ! या महान यज्ञात आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अन्नाने समृद्ध करावे आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना उत्तम संतती, भरपूर धन-दौलत, सुख आणि कीर्ती प्राप्त करून द्यावी ही विनंती ॥६॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१७

ऋषि- कत वैश्वामित्र देवता –अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः ।

शोचिष्केशो घृतनिर्णिकपावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान् ॥१॥

ज्वाळारूपी केसांचे, अत्यंत पवित्र, सर्वांना फळ देणारे, यज्ञाची शोभा वाढवणारे अग्निदेवांना धर्मानुसार प्रथम तुपाने सिंचन करून प्रज्ज्वलित केले जात आहे. हे अग्निदेवा ! आपण हा उत्तम यज्ञ करण्यासाठी देवतांना आमंत्रित करावे ही विनंती ॥१॥

यथायजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ।

एवानेन हविषा यक्षि देवान्मनुष्वद्यज्ञं प्र तिरेममद्य ॥२॥

हे ज्ञानवान, जातवेदा, अग्निदेवा ! ज्याप्रमाणे आपण पूर्वी पृथ्वीवर आणि आकाशात यज्ञ संपन्न केले होते त्याप्रमाणे आज आमच्या हविष्यान्नाची आहुती स्वीकारून आमच्या यज्ञामध्ये देवतांचे पूजन करावे आणि मानवाच्या कल्याणासाठी चाललेला आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा हा यज्ञ यशस्वीपणे पूर्ण करावा ही विनंती॥२॥

त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसस्ते अग्ने ।

ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शं योः ॥३॥

हे जातवेदा, अग्निदेवा ! आपल्याकडे तीन प्रकारचे आयुष्य किंवा अवस्था (आयूषि) आहेत आणि तीन उषा आपल्या माता किंवा तीन जन्मस्थाने (आजानी) आहेत. या सर्वांना जाणणारे आपण देवतांसाठी यज्ञ करावा आणि यज्ञ करणाऱ्यांना सुख देऊन त्यांचे कल्याण करावे ही विनंती ॥३॥

(तीन अवस्था बाल्य, तारुण्य, वृद्धत्व किंवा पृथ्वी, अंतरिक्ष आणि द्युलोक यांतील निवास)

अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।

त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥४॥

हे सर्वज्ञ जातवेदा, अग्निदेवा ! आपण परम तेजस्वी, दृश्यमान आणि स्तुतीस पात्र आहात. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला नमस्कार करतो. देवतांनी आपल्याला हविष्यानन वाहून नेणारा दूत आणि अमरत्वाचे मुख्य केंद्र म्हणून आपली स्थापना केली आहे ॥४॥

यस्त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्द्विता च सत्ता स्वधया च शम्भुः ।

तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वोऽथ नो धा अध्वरं देववीतौ ॥५॥

हे सर्वज्ञ अग्निदेवा! आपल्या आधी ज्यांनी स्वतःच्या सामर्थ्याने (स्वधया) मध्यम स्थितीत बसून यज्ञकार्य करून आनंद मिळवला त्याप्रमाणे आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांचा हा यज्ञ देवतांच्या तृप्ती साठी संपन्न करावा ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१८

ऋषि- कत वैश्वामित्र देवता –अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।

पुरुद्रुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः ॥१॥

हे अग्निदेवा ! ज्याप्रमाणे मित्र, मित्रासाठी आणि माता-पिता, पुत्रासाठी हितकारक असतात, त्याप्रमाणे आपण आमच्यासाठी हितकारक होऊन प्रसन्न चित्ताने आमच्या जवळ यावे ही विनंती. मनुष्य, इतर मनुष्यांचे विश्वासघातकी बनले आहेत, म्हणून हे अग्निदेवा ! आम्हा भक्तगणांचा विद्रोह करणाऱ्या शत्रूंना भस्मसात करावे ही विनंती ॥१॥

तपो ष्वग्ने अन्तराँ अमित्रान्तपा शंसमररुषः परस्य ।

तपो वसो चिकितानो अचित्तान्वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः ॥२॥

हे अग्निदेवा ! आपण आमच्या जवळच्या, अंतर्गत शत्रूंना भस्मसात करावे. यज्ञामध्ये दान न देणाऱ्या आणि आमचे वाईट चिंतणाऱ्या आमच्या परक्या शत्रूंच्या संकल्पाचा नाश करावा, तसेच विवेकहीन शत्रूंना नष्ट करावे ही विनंती. हे सर्वांना आश्रय देणाऱ्या अग्निदेवा ! आपली कधीही न थकणारी आणि गतिमान किरणे सर्वत्र पसरून देत ॥२॥

इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।

यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम् ॥३॥

हे अग्निदेवा ! शक्ती आणि सामर्थ्य मिळवण्यासाठी आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण समिधा आणि तुपाने सिंचन केलेल्या हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करत असतो. आमच्या शक्तीनुसार स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी वंदन करत असतो. हे अग्निदेवा ! शेकडो

पतीने फळ मिळवण्यासाठी आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी आपली प्रार्थना करतो ॥३॥

उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद्वयः शशमानेषु धेहि ।

रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मृज्मा ते तन्वं भूरि कृत्वः ॥४ ॥

हे अग्निदेवा ! यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल संपत्ती प्रदान करावी ही विनंती. हे अग्निदेवा ! विश्वामित्रांना म्हणजे आपल्या भक्तगणांना आरोग्य, अन्न आणि निर्भयता प्रदान करावी ही विनंती. आम्ही भक्तगण आपले तेजस्वी स्वरूप पुन्हा-पुन्हा आमच्या कर्माने आणि स्तुतीने शुद्ध करत असतो ॥४॥

कृधि रत्नं सुसनितर्धनानां स घेदग्ने भवसि यत्समिद्धः ।

स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत्सृप्रा करस्ना दधिषे वपूंषि ॥५ ॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्वोत्तम धन प्रदान करावे ही विनंती. आपण ज्या वेळेला तेजस्वीपणे प्रज्ज्वलित होता तेव्हा आपल्या समृद्ध भक्तगणांना अफाट संपत्ती देण्यासाठी आपले चपळ हात (ज्वाळा) पसरावेत ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-१९

ऋषि- गाथी कौशिक देवता –अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेथे गृत्सं कविं विश्वविदममूरम् ।

स नो यक्षद्देवताता यजीयान्राये वाजाय वनते मघानि ॥१॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, आमच्या यज्ञामध्ये अत्यंत बुद्धिमान, ज्ञानी, देवतांना बोलवणाऱ्या, यज्ञकर्म कुशल अग्निदेवांचे स्वागत करतो. पूजनीय अग्निदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या कल्याणासाठी दिव्य यज्ञ करोत आणि आम्हाला धन आणि अन्न प्रदान करण्यासाठी आपल्या अर्पणांचा स्वीकार करोत ही विनंती ॥१॥

प्र ते अग्ने हविष्मतीमियर्म्यच्छा सुद्युम्नां रातिनीं घृताचीम् ।

प्रदक्षिणिद्देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्रेत् ॥२॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्यासाठी तेजस्वी, दातृत्वाने युक्त आणि तुपाने ओथंबलेली आहुती अर्पण करत अहोत. देवतांना प्रदक्षिणा घालणारे आणि यज्ञाचे स्वीकार करणारे आपण आपल्या धनसंपत्तीसह आणि दानासह आमच्या यज्ञस्थळी यावे ही विनंती ॥२॥

स तेजीयसा मनसा त्वोत उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।

अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः ॥३॥

हे अग्निदेवा ! आपल्या द्वारे रक्षित असलेले आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण प्रखर बुद्धीने, संपन्न, उत्तम अत्यंत बलवान संतती आणि ऐश्वर्याचे स्वामी होऊ शकू. आम्हाला आपली उत्तम स्तुती करणारे बनवावे आणि आम्हाला समृद्धी प्राप्त व्हावी ही विनंती ॥३॥

भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीकाग्ने देवस्य यज्यवो जनासः ।

स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदद्य दिव्यं यजासि ॥४॥

यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी अनेक वेळाप्रज्ज्वलित केलेल्या, तरुण, तेजस्वी हे अग्निदेवा ! यज्ञास पात्र असलेल्या देवतांना आपण आमच्या यज्ञस्थळी घेऊन यावे ही विनंती ॥४॥

यत्त्वा होतारमनजन्मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः ।

स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्यधि श्रवांसि धेहि नस्तनूषु ॥५॥

तेजस्वी यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी, तुपाने सिंचन केलेली आहुती देऊन यज्ञस्थळी प्रज्ज्वलित केलेल्या हे अग्निदेवा ! आपण भक्तांच्या संरक्षणासाठी जागृत होऊन त्यांच्या पुत्र-पौत्रांना भरपूर ऐश्वर्य आणि धान्य प्रदान करावे ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२०

ऋषि- गाथी कौशिक देवता –अग्नि छन्द – त्रिष्टुप्

अग्निमुषसमश्विना दधिक्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।

सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः ॥१॥

हविष्यान्नाची आहुती देणारे आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण पहाटेच्या वेळी अग्निदेव, उषादेवता, अश्विनीकुमार, दधिक्रा यांना स्तोत्रांच्या पठणाने आवाहन करतो. हे सर्व तेजस्वी देवगण आमच्या यज्ञाच्या यशाची कामना करत आम्हा भक्तगणांचे आवाहन ऐकोत ही विनंती ॥१॥

(दधिक्राः अत्यंत वेगवान, शक्तिशाली आणि युद्ध जिंकणाऱ्या अश्वानेचे रूप.)

अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः ।

तिस्र उ ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन् ॥२॥

हे सत्यातून उत्पन्न झालेल्या प्राचीन अग्निदेवा ! आपल्याला तीन प्रकारची अग्ने (तूप, औषधी वनस्पती आणि सोम) तीन प्रकारची निवासस्थाने (पृथ्वी, अंतरिक्ष आणि आकाश लोक) आणि तीन जिभा आहेत (गार्हपत्य, आवहनीय आणि दक्षिणाग्नि). देवांना प्रिय असलेल्या तीन शरीरे (अरणीच्या घर्षणातून, आकाशातील वीज आणि सौर अग्नि) असलेल्या अग्निदेवा ! आमच्या स्तोत्रांचे रक्षण करावे ही विनंती ॥२॥

अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।

याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संदधुः पृष्टबन्धो ॥३॥

हे पवित्र, सर्वज्ञ, जातवेदा, अन्नयुक्त, तेजस्वी, ज्ञानी, वैभवशाली आणि अविनाशी अग्निदेवा ! आपल्यामध्ये अनेक नावे आणि स्वरूपे सामावलेली आहेत. हे

विश्वाचे पोषण करणाऱ्या अग्निदेवा ! मायावींच्या ज्या काही अद्भुत शक्ती आहेत, त्या सर्व प्राचीन काळापासून आपल्यामध्ये सामावलेल्या आहेत. ॥३॥

अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव ऋतुपा ऋतावा ।

स वृत्रहा सनयो विश्ववेदाः पर्षद्विश्वाति दुरिता गृणन्तम् ॥४॥

ऐश्वर्य आणि सौभाग्य देणाऱ्या देवतेसारखे (भगदेव), दैवी शक्तींचे मार्गदर्शक, ऋतूंचा रक्षणकर्त्या सूर्यदेवांप्रमाणे असलेले, सर्वज्ञ, संकटाचे नाश करणारे, वृत्रासुराचा नाश करणारे अग्निदेव, स्तुती करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना सर्व संकटांतून आणि पापांतून तारून नेतात ॥४ ॥

दधिक्रामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।

अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून्नुद्राँ आदित्याँ इह हुवे ॥५ ॥

दधिक्रा, अग्निदेव, उषादेवता, बृहस्पती, सवितादेवता, अश्विनीकुमार, मित्रदेव, वरुणदेव, भगदेव, तसेच वसु, रुद्र आणि आदित्य या देवतांना आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या यज्ञस्थळी येण्याचे आवाहन करतो ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२१

ऋषि- गाथी कौशिक देवता –अग्नि

छन्द – १, ४ त्रिष्टुप् ; २, ३ अनुष्टुप्; ५ विराट् रूपा सतोबृहती

इमं नो यज्ञममृतेषु धेहीमा हव्या जातवेदो जुषस्व ।

स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य ॥१॥

हे जातवेद अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण संपन्न करत असलेला यज्ञ, देवतांना समर्पित करावा ही विनंती. आम्ही अर्पण करीत असलेल्या हविष्यान्नाच्या आहुतीचा स्वीकार करावा आणि हे अग्निदेवा ! सर्वांच्या आधी तुपाच्या आणि चरबीयुक्त मेदाच्या धारेचे प्राशन करावे ही विनंती. ॥१॥

घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेदसः । स्वधर्मन्देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् ॥२॥

हे पवित्र करणाऱ्या अग्निदेवा ! तुपाचे अंश असलेले ह्या मेदाच्या धारेचा अभिषेक, आपल्यासाठी आणि देवतांच्या तृप्तीसाठी, आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी होत आहे, त्याचा स्वीकार करून आम्हाला सर्वश्रेष्ठ व स्वीकारण्यास योग्य धन अर्पण करावे ही विनंती ॥२॥

तुभ्यं स्तोका घृतश्रुतोऽग्ने विप्राय सन्त्य । ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥३॥

हे कल्याणकारी ऋषितुल्य अग्निदेवा ! यज्ञकर्ते भक्तगण करत असलेल्या तुपाचा अभिषेक आपल्यासाठीच आहे. त्याचा स्वीकार करून श्रेष्ठ ऋषींप्रमाणे प्रज्ज्वलित होऊन आपण आमच्या यज्ञाचे रक्षक व्हावे ही विनंती ॥३॥

तुभ्यं श्रोतन्त्यध्रिगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य ।

कविशस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर ॥४॥

सतत गमनशील, बुद्धिमान, विद्वानांनी स्तुति केलेल्या हे अग्निदेवा ! आपल्यासाठी तुपाचा आणि मेदाचा अभिषेक केला जात आहे. आपण आपल्या महान तेजाने यज्ञस्थळी यावे आणि आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण करत असलेल्या हविष्यान्नाच्या आहुतीचा स्वीकार करावा ही विनंती॥४ ॥

ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे ।

श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान्देवशो विहि ॥५ ॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण प्राण्यांच्या मध्यभागी असलेल्या सर्वांना ऊर्जा देणाऱ्या मेदाचा अभिषेक करत आहोत. हे निवास स्थान देणाऱ्या (वसो) अग्निदेवा ! आपल्या त्वचेवर पडत असणाऱ्या धारेचा स्वीकार देवतांप्रमाणे करावा ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२२

ऋषि- गाथी कौशिक देवता – पुरीष्य अग्नि छन्द – त्रिष्टुप् ; ४ अनुष्टुप् ;

अयं सो अग्निर्यस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः ।

सहस्रिणं वाजमत्यं न सप्तिं ससवान्सन्स्तूयसे जातवेदः ॥१॥

इंद्रदेवांनी अर्पण केलेल्या सोमरसाची इच्छा धरून आपल्या उदरामध्ये धारण केले ते हेच अग्निदेव आहेत . हे जातवेद अग्निदेवा ! वेगाने जाणाऱ्या अश्वंप्रमाणे आपण त्वरेने आहुती स्वीकारणारे आहात. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपली स्तुती करतो ॥१॥

अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र ।

येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थ त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः ॥२॥

हे पूजनीय अग्निदेवा ! आपले तेज आकाश, पृथ्वी, वनस्पती आणि जल या सर्वांमध्ये व्यापलेले आहे. ज्या तेजाने आपण विस्तीर्ण अंतरिक्ष व्यापले आहे ते आपले तेज अथांग समुद्रासारखे विशाल आहे आणि मानवांना दृश्यमान आहे ॥२॥

अग्ने दिवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवाँ ऊचिषे धिष्ण्या ये ।

या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः ॥३॥

हे अग्निदेवा ! आपण आकाश लोकातील जलाला प्राप्त करता आणि जीवनशक्तीने संपन्न देवतांचे आवाहन करता. हे अग्निदेवा ! सूर्यदेवांच्या वरच्या बाजूला आणि खाली असलेल्या पाण्यामध्ये आपण निवास करता ॥३॥

पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ।

जुषन्तां यज्ञमद्रुहोऽनमीवा इषो महीः ॥४॥

जमिनीचे रक्षण करणाऱ्या, द्रोह न करणाऱ्या अग्निदेवा ! यज्ञभूमीच्या ठिकाणी असणाऱ्या स्थानांवर येऊन, दोषांपासून मुक्त असलेल्या यज्ञाचा आणि अर्पण केलेल्या विपुल आहुतींचा स्वीकार करावा ही विनंती ॥४ ॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥५॥

हे अद्भुत शक्ती असलेल्या अग्निदेवा ! आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना गायी -गुरांनी युक्त अशी चिरंतन समृद्धी प्रदान करावी ही विनंती. आम्हाला पराक्रमी पुत्र-पौत्र लाभू देत आणि आपली कल्याणकारी कृपा आमच्यावर सदैव राहू दे ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२३

ऋषि- देवश्रवा आणि देववात भारत देवता –अग्नि छन्द –त्रिष्टुप् ;३ सतोबृहती

निर्मथितः सुधित आ सधस्थे युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।

जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः ॥१॥

अरणीच्या मंथनातून उत्पन्न झालेले, यज्ञवेदी मध्ये उत्तम प्रकारे प्रज्ज्वलित झालेले ज्ञानी आणि यज्ञाचा मार्गदर्शक अश्या नित्य तरुण अग्निदेवांनी, वाळलेल्या लाकडांमध्ये असूनही स्वतः कधीही वृद्ध न होता या यज्ञस्थानी अमरत्व धारण केले आहे. ॥१॥

अमन्थिष्ठां भारता रेवदग्निं देवश्रवा देववातः सुदक्षम् ।

अग्ने वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु द्यून् ॥२॥

भरत वंशातील देवश्रवा आणि देववात या ऋषींनी वैभवशाली आणि सामर्थ्यवान अग्निदेवांना अरणीच्या मंथनातून प्रज्ज्वलित केले आहे. हे अग्निदेवा ! आपण आपल्या महान ऐश्वर्याने आमच्या यज्ञस्थळी अवतीर्ण होऊन आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना दररोज धन-धान्य मिळवून देण्यासाठी पुढाकार घ्यावा ही विनंती॥२॥

दश क्षिपः पूर्व्यं सीमजीजनन्त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।

अग्निं स्तुहि दैववातं देवश्रवो यो जनानामसद्वशी ॥३॥

हे देवश्रवा ! दहा बोटानी मिळून मंथन करून ज्याला प्राचीन काळापासून निर्माण केले आहे, आणि जे आपल्या मातांमध्ये(अरणीत) अत्यंत प्रिय आणि तेजस्वी स्वरूपात प्रकट झाले अशा देववात पुत्र अग्निदेवांची स्तुती करावी ही विनंती. हे अग्निदेव स्तुति करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या नियंत्रणाखाली आहेत ॥३॥

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अह्नाम् ।

दृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि ॥४॥

हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला यज्ञामध्ये इळारूपी

पृथ्वीदेवतेच्या सर्वोत्तम ठिकाणी स्थापित करत आहोत. दृषद्वती, आपया आणि सरस्वती या नद्यांच्या तीरावर, मानवांच्या कल्याणासाठी आणि उत्तम दिवसांच्या प्राप्तीसाठी आपण ऐश्वर्यानि प्रज्ज्वलित व्हावे ही विनंती ॥४॥

(दृषद्वती राजपुताना प्रदेशात वाहणारी घग्गर नदी, अपया कुरुक्षेत्रात स्थित नदी सरस्वती. दृषद्वती नद्यांमधील प्रदेशाला 'ब्रह्मावर्त' असे म्हणत असत.)

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सूनस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥५॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपण गायींनी युक्त, अत्यंत श्रेष्ठ

आणि निरंतर टिकणारी समृद्धी प्रदान करावी ही विनंती. आम्हाला असा पुत्र-पौत्र लाभो जो आमचा वंश पुढे नेईल आणि स्वतःही प्रगत असेल. आपली मंगल कृपा सदैव आमच्यावर असू दे ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२४

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन देवता -अग्नि छन्द -१ अनुष्टुप्, गायत्री

अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वर्चो धा यज्ञवाहसे
॥१॥

हे अजिंक्य अग्निदेवा ! आपण गर्विष्ठ शत्रूंच्या सेनेचा आणि आक्रमणाचा पराभव करणारे आहात. आपण सर्व शत्रूंचर मात करणारे आहात म्हणून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपण तेज आणि सामर्थ्य प्रदान करावे ही विनंती ॥१॥

अग्न इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अध्वरम् ॥२॥

हे अमर आणि यज्ञाचा स्वीकार करणाऱ्या अग्निदेवा ! आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतीद्वारे उत्तरेकडील यज्ञवेदी वर प्रज्ज्वलित झाला आहात.

आमच्या या हिंसारहित यज्ञाचा स्वीकार करावा ही विनंती॥२॥

(हिंदू धर्मात उत्तर दिशेला असलेल्या यज्ञवेदीला विशेष महत्त्व आहे.)

अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः सदो मम ॥३॥

तेजस्वी, सदैव जागृत आणि शक्तीचे पुत्र हे अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी यज्ञामध्ये हविष्यान्नाच्या आहुतीने आपल्याला आमंत्रित केले आहे.

आपण आमच्या यज्ञामध्ये सहभागी होण्यासाठी आम्ही पसरलेल्या दर्भाच्या आसनावर विराजमान व्हावे ही विनंती ॥३॥

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उ चायवः ॥४॥

हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञामध्ये इतर सर्व तेजस्वी अग्नींसह
आणि देवतांस आम्ही पठण करत असलेल्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांचा स्वीकार करावा
ही विनंती ॥४ ॥

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम् । शिशीहि नः सूनुमतः ॥५॥
हे अग्निदेवा ! यज्ञामध्ये हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करणाऱ्या आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांना आपण विपुल आणि वीर पुत्रांनी युक्त असे ऐश्वर्य प्रदान करून
आम्हाला अधिक सामर्थ्यवान आणि तेजस्वी करावे ही विनंती ॥५॥

ऋग्वेद संहिता
॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥
सूक्त-२५

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन देवता –अग्नि ४ इंद्र आणि अग्नि छन्द – विराट्

अग्ने दिवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः । ऋधगदेवाँ इह यजा
चिकित्वः ॥१॥

हे अग्निदेवा ! आपण आकाशदेवतेचे आणि पृथ्वीदेवतेचे प्रज्ञावान आणि सर्वज्ञ
पुत्र आहात. हे अग्निदेवा ! आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञामध्ये
विभिन्न देवतांचे आमच्यासाठी पूजन करावे ही विनंती ॥१॥

अग्निः सनोति वीर्याणि विद्वान्तसनोति वाजममृताय भूषन् । स नो देवाँ एह
वहा पुरुक्षो ॥२॥

विद्वान अग्निदेव, यज्ञकर्त्या भक्तगणांना शक्ती आणि सामर्थ्य प्रदान करतात.
अमरत्वासाठी प्रयत्नशील असलेल्या, अन्नाची समृद्धी देणाऱ्या हे अग्निदेवा !
आपण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञामध्ये देवतांना घेऊन यावे ही विनंती॥२
॥

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजन्ये आ भाति देवी अमृते अमूरः ।
क्षयन्वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ॥३॥

हविष्यान्नाच्या आहुतीने आणि स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने आनंदित झालेले,
बुद्धिमान अग्निदेव, सर्व विश्वाला उत्पन्न करणाऱ्या, अविनाशी आकाशदेवतेला
आणि पृथ्वीदेवतेला प्रकाशमान करतात ॥३॥

अग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम् । अमर्धन्ता सोमपेयाय
देवा ॥४॥

हे अग्निदेवा आणि हे इंद्रदेवा ! आपल्यासाठी यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी सोमरस सिद्ध करून ठेवला आहे. त्या दानशूर यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी येऊन आपण दोघांनी तो सोमरस प्राशन करावा ही विनंती॥४ ॥

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः । सधस्थानि महयमान ऊती ॥५ ॥

हे बळपुत्रा, सर्वज्ञ अग्निदेवा ! आपण यज्ञगृहात आणि जलामध्ये नित्य प्रज्ज्वलित असता. आपण आपल्या सामर्थ्याने आणि रक्षणाने यज्ञस्थानांचा महिमा वाढवता ॥५ ॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२६

ऋषि- विश्वामित्र ७ परब्रह्म किंवा आत्मा

देवता १-३ वैश्वानर अग्नि; ४ - ६ मरुद्गण; ५ - ८ आत्मा अथवा अग्नि; ९
विश्वामित्रोपाध्याय । छन्द - १ - ६ जगती; ७ - ९ त्रिष्टुप्

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम् ।

सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासो हवामहे ॥१॥

आम्ही कुशिक वंशाचे ऋषी, हातामध्ये हव्य घेऊन आणि मनात ऐश्वर्याची इच्छा धरून, त्या आनंददायी, सत्यप्रिय, रथावर आरूढ झालेल्या आणि सर्वांचे कल्याण करणाऱ्या वैश्वानर अग्निदेवांचे पवित्र वाणीने प्रसन्न करण्यासाठी आवाहन करत आहोत॥१॥

तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वानमुक्थ्यम् ।

बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम् ॥२॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, आत्मरक्षणार्थ, यज्ञरक्षणार्थ, तेजस्वी, सर्वव्यापी, स्तुतिपात्र आणि विद्वानांप्रमाणे सर्व काही ऐकणाऱ्या, भक्तांच्या यज्ञात पूज्य अतिथींप्रमाणे येणाऱ्या, अत्यंत वेगवान अग्निदेवांचे आवाहन करतो॥२॥

अश्वो न क्रन्दञ्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे ।

स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः ॥३॥

खिंकाळणाऱ्या अश्व्याच्या आवाजाप्रमाणे गर्जना करत प्रज्वलित होणाऱ्या ह्या वैश्वानर अग्निदेवांना कुशिक ऋषींनी प्रज्वलित केले आहे. अमर देवतांमध्ये जागृत असणारे अग्निदेव आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना उत्तम शौर्य, अश्व आणि श्रेष्ठ धन प्रदान करोत ही विनंती॥३॥

प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्नयः शुभे सम्मिश्राः पृषतीरयुक्षत ।

बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वताँ अदाभ्याः ॥४॥

अग्निदेवांप्रमाणे तेजस्वी, अपराजित असणारे, पृषती नावाच्या ठिपकेदार हरणांना आपल्या रथाला जोडून, भक्तगणांच्या कल्याणासाठी जलाची वृष्टी करण्यासाठी वेगाने निघालेले, सर्वज्ञ आणि महान शक्तीचे धनी असलेले मरुद्रुण पर्वतासारख्या ढगांना हादरवून टाकतात. ॥४॥

अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः ॥५॥

अग्निदेवांप्रमाणे तेजस्वी आणि सर्व विश्वाचे कल्याण करणारे मरुद्रुण, अत्यंत शक्तिशाली आहेत. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आमच्या रक्षणासाठी त्यांची प्रार्थना करतो. रुद्रदेवांचे पुत्र, पावसाचे रूप धारण करणारे, सिंहासारखे पराक्रमी, आणि ज्यांची गर्जना सर्वत्र घुमते असे मरुद्रुण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांवर कृपा करोत ही विनंती ॥५॥

व्रातंव्रातं गणांगणं सुशस्तिभिरग्नेर्भामं मरुतामोज ईमहे ।

पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ॥६॥

समूहात राहणाऱ्या मरुद्रुणांच्या, अग्निदेवां सारख्या प्रखर तेजाची आणि शक्तीची आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण उत्तम स्तोत्रांच्या पठणाने प्रार्थना करतो. ठिपकेदार अश्व असलेले, अक्षय्य धन देणारे, बुद्धिमान मरुद्रुण आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञस्थळी उपस्थित राहतात ॥६॥

अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।

अर्कस्त्रिधातू रजसो विमानोऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम ॥७॥

अग्निदेव म्हणतात," मी जन्मापासूनच सर्वज्ञ 'अग्नि' आहे. प्रकाश (घृत) हे माझे नेत्र आहेत आणि माझ्या मुखात अमृत आहे. मी तीन रूपांत (पृथ्वी, वायु, आकाश) विभागलेला प्रकाश असून विश्वाचा निर्माता आणि मोजमाप करणारा आहे. मी सदैव सूर्यसारखा तेजस्वी प्रकाश देणारा आणि उष्णतेचा वाहक आहे." ॥७॥

त्रिभिः पवित्रैरुपपोद्ध्यर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।

वर्षिष्ठं रत्नमकृतं स्वधाभिरादिद्द्यावापृथिवी पर्यपश्यत् ॥८॥

अग्निदेवांनी आपल्या तेजाला तीन पवित्र माध्यमांनी शुद्ध करून अंतःकरण आणि बुद्धीने आपल्यातील दिव्य प्रकाशाला पूर्णपणे ओळखले. आपल्या या शक्तीने अग्निदेवांनी श्रेष्ठ विश्वाची निर्मिती केली आणि आकाश आणि पृथ्वीचे निरीक्षण केले ॥८॥

शतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।

मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम् ॥९॥

शंभर प्रवाहांच्या झऱ्यासारख्या, कधीही क्षीण न होणाऱ्या, बुद्धिमान, पालनपोषण करणाऱ्या, वेदांचे श्लोक गोळा करणाऱ्या, आपल्या पालकांच्या उपस्थितीत आनंदी आणि सत्यवादी असलेल्या आकाशदेवतेने आणि पृथ्वीदेवतेने रक्षण व पोषण करावे ही विनंती ॥९॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२७

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन देवता – अग्नि १ अग्नि किंवा ऋतु छन्द – गायत्री
वैदिक काळ गणनेनुसार ऋतु दोन मासाचा (महिन्याचा) असून मास ३० दिवसांचा
आणि अर्ध मास पंधरा दिवसाचा असतो.

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवाञ्जिगाति सुमन्युः ॥१॥
हे ऋतून्तो ! कल्याणाची इच्छा करणारे यज्ञकर्ते भक्तगण तुपाने भरलेल्या सुवेद्वारे
आणि हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करून आपला यज्ञ करतात ॥१॥

ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानं धितावानम् ॥२॥
आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, यज्ञाला पूर्णत्वास नेणाऱ्या, सर्वांचे पोषण करणाऱ्या
आणि सुख देणाऱ्या अग्निदेवांची स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या पठणाने स्तुति करतो ॥२॥

अग्ने शकेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ॥३॥
हे दिव्यस्वरूप अग्निदेवा ! आपल्या कृपेने आणि शक्तीने संपन्न होत आम्ही
यज्ञकर्ते भक्तगण सर्व संकटांवर विजय मिळवून जीवनाच्या प्रवासात यशस्वी होऊ.
॥३॥

समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केशस्तमीमहे ॥४॥
यज्ञामध्ये प्रज्ज्वलित झालेल्या, अत्यंत पवित्र, स्तुती करण्यास योग्य, ज्याच्या
ज्वाळाच त्याचे तेजस्वी केस आहेत अशा अग्निदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण
स्तुती करतो ॥४॥

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक्स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट् ॥५॥

विस्तीर्ण तेजाचे, अमर, तुपाने दैदिप्यमान झालेले, उत्तम हविष्यान्नाची आहुती ग्रहण केलेले अग्निदेव यज्ञातील नैवेद्य देवतांर्यंत पोहचवतात ॥५॥

तं सबाधो यतस्रुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमूतये ॥६॥
संकटांनी ग्रासलेल्या, स्रुवा हातामध्ये घेऊन यज्ञाची तयारी केलेल्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी आपल्या भक्तिभावाने रक्षणासाठी अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले आहे ॥६॥

होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया । विदथानि प्रचोदयन् ॥७॥
यज्ञ करण्यास प्रेरणा देणारे, अमर आणि तेजस्वी अग्निदेव ज्ञानाला आणि सत्कर्माला प्रेरणा देत पुढे जातात. ॥७॥

वाजी वाजेषु धीयतेऽध्वरेषु प्र णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः ॥८॥
शक्तिशाली, युद्धामध्ये बळ देण्यासाठी ज्याची स्थापना केली जाते असे विद्वान अग्निदेव हिंसा रहित यज्ञाला पूर्ण करण्यासाठी अग्रस्थानी असतात ॥८॥

धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तना ॥९॥
अग्निदेवांनी स्वतःला सामर्थ्याने सर्व सृष्टीचा गर्भ म्हणून प्रस्थापित केले आहे. अग्निदेव सर्व प्राण्यांमध्ये श्रेष्ठ असून कौशल्याचा जनक म्हणून ओळखले जातात आणि ते सातत्याने सृष्टीचा विस्तार करतात ॥९॥

नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्ने सुदीतिमुशिजम् ॥१०॥
अरणीच्या मंथनातून प्रकट झालेल्या, सर्वोत्तम, तेजस्वी हे अग्निदेवा ! आपण हविष्यान्नाची आहुती ग्रहण करण्यास पात्र आहात. दक्षाची कन्या इळादेवींनी यज्ञविधी मध्ये अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले आहे ॥१०॥

अग्निं यन्तुरममुरमृतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते ॥११॥

सत्याच्या मार्गावर चालणारे विद्वान भक्तगण, कर्मात तत्पर अशा जगाच्या नियंत्या अग्निदेवांना आपल्या भक्तीने आणि अर्पणाने प्रज्ज्वलित करतात ॥११॥

ऊर्जो नपातमध्वरे दीदिवांसमुप द्यवि । अग्निमीळे कविक्रतुम् ॥१२॥

यज्ञामध्ये दैदिप्यमान असणाऱ्या, आकाशाला प्रकाशित करणाऱ्या, ऊर्जेचा पुत्र आणि दिव्य बुद्धी असलेल्या अग्निदेवांची आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण स्तुती करतो ॥१२॥

ईळैन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषा ॥१३॥

अंधाराचा नाश करणाऱ्या, स्तुतीस पात्र, दृश्यमान आणि शक्तिशाली अशा सामर्थ्यवान अग्निदेवांना चांगल्या प्रकारे प्रज्वलित केले जाते ॥१३॥

वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते ॥१४॥

अश्वान्च्या द्रुत गतीने देवतांना यज्ञस्थळी घेऊन येणाऱ्या, सामर्थ्यशील अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले जाते आणि हातामध्ये आहुती घेतलेले यज्ञकर्ते भक्तगण अग्निदेवांची स्तुती करतात ॥१४॥

वृषणं त्वा वयं वृषन्वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत् ॥१५॥

हे सामर्थ्यवान, इच्छांचा वर्षाव करणाऱ्या सामर्थ्यवान अग्निदेवा ! आम्ही भक्तगण आपल्याला प्रज्ज्वलित करत आहोत. आपण अत्यंत भव्य आणि तेजस्वी रूपात प्रकाशमान व्हावे ही विनंती ॥१५॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२८

ऋषि- विश्वामित्र गाथिनदेवता – अग्नि किंवा ऋत्विज
छन्द १- २. ६ गायत्री; ३ उष्णिक् ; ४ त्रिष्टुप् ; ५ जगती

अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रातःसावे धियावसो ॥१॥
हे जातवेदा, प्रार्थनेद्वारा धन प्रदान करणाऱ्या आग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या
भक्तगणांच्या प्रातःकालीन यज्ञात देत असलेल्या पुरोडाशाचे ग्रहण करावे ही
विनंती ॥१॥

(यज्ञामध्ये आग्निदेवांना अर्पण करावयाचे हविष्यान (नैवेद्य), जे प्रामुख्याने
तांदळाच्या किंवा जवाच्या पिठाचे बनवलेले असते)

पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ट्य ॥२॥
हे युवा अग्निदेवा ! तुपाने आणि इतर सामग्रीने शिजवून शुद्ध पुरोडाशाचा आपण
स्वीकार करावा ही विनंती ॥२॥

अग्ने वीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोअहन्यम् । सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः ॥३॥
हे यज्ञात सर्वांसाठी कल्याणकारी असणाऱ्या, बळपुत्र अग्निदेवा ! आदल्या दिवशी
तयार केलेल्या (तिरोअहन्यम्) आणि अर्पण केलेल्या पुरोडाशाचे आपण सेवन
करावे ही विनंती ॥३॥

माध्यंदिने सवने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व ।
अग्ने यह्वस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः ॥४॥
हे सर्वज्ञ, विद्वान, जातवेदा अग्निदेवा ! मध्याह्न काळच्या यज्ञामध्ये अर्पण केलेल्या
या पुरोडाशाचा आपण स्वीकार करावा ही विनंती. आपल्या या महान अशा

हविष्यान्नाच्या आहुतीतील वाटा विद्वान यज्ञकर्ते भक्तगण कधीही नष्ट करणार नाहीत ॥४॥

अग्ने तृतीये सवने हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतम् ।

अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम् ॥५॥

हे शक्तिपुत्र अग्निदेवा ! तिसऱ्या सवनामध्ये आपल्याला अर्पण केलेल्या या पुरोडाशाचा आनंदाने स्वीकार करावा ही विनंती. आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त स्तोत्रांनी प्रसन्न होऊन आमच्या यज्ञाला रत्नानी समृद्ध करावे आणि उत्साह वर्धक सोमरस देवतांपर्यंत पोहोचवावा ही विनंती ॥५॥

(वेदांमध्ये, यज्ञ किंवा सोमयाग या विधीला 'सवन' असे म्हटले जाते. सोमरसाचा अभिषेक करण्याच्या क्रियेलाही हे नाव दिले जाते.)

अग्ने वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्न्यम् ॥६॥

हे जातवेदा, वृद्धिंगत होणाऱ्या अग्निदेवा ! दिवसाच्या शेवटी आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आदल्या दिवशी तयार केलेल्या(तिरोअह्न्यम्) आणि अर्पण करत असलेल्या पुरोडाशाचे आपण सेवन करावे ही विनंती ॥६॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-२९

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन देवता – अग्नि ५ अग्नि किंवा ऋत्विज
छन्द १,४,१०,१२ अनुष्टुप्; २,३५,५,९,१३,१६ त्रिष्टुप्; ६,१,१४,१५ जगती

अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम् । एतां विश्पत्नीमा भराग्निं मन्थाम
पूर्वथा ॥१॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो ! अग्निदेव निर्माण करण्याचे साधन, अरणी सिद्ध केली
आहे. प्रजेचे रक्षण करणाऱ्या अरणिला घेऊन यावे आणि यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो
परंपरेनुसार अग्निदेवांना मंथनातून प्रकट करू या ॥१॥

अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भ इव सुधितो गर्भिणीषु ।

दिवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरग्निः ॥२॥

ज्याप्रमाणे गर्भवती स्त्रियांमध्ये गर्भ सुरक्षित असतो, त्याप्रमाणे दोन अरणींच्या
काष्ठांमध्ये अग्निदेव सुरक्षितपणे लपलेले असतात. असे हे पूजनीय अग्निदेव
सावध राहणाऱ्या आणि हविष्यान्नाची आहुती देणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांद्वारे
दररोज वंदिले जातात ॥२॥

उत्तानायामव भरा चिकित्वान्तसद्यः प्रवीता वृषणं जजान ।

अरुषस्तूपो रुशदस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट ॥३॥

ज्ञानी यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी उताण्या ठेवलेल्या अरणीमध्ये अग्निदेवांना प्रस्थापित
केले आहे. ती प्रदीप्त झालेली अरणी (गर्भवती) सामर्थ्यवान अग्निदेवांना जन्माला
घालते. पृथ्वीदेवतेचे पुत्र, अग्निदेवांच्या ज्वाळा आरक्त वर्णीय आहेत. अग्निदेव
तेजस्वी प्रकाशाने संपन्न विधिपूर्वक प्रकट झाले आहेत ॥३॥

इळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि । जातवेदो नि धीमह्यग्ने हव्याय
वोळ्हवे ॥४ ॥

हे सर्वज्ञ, जातवेदा अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला पृथ्वीच्या
नाभीस्थानी (यज्ञवेदीच्या केंद्रस्थानी) आणि यज्ञवेदीच्या पावन स्थानी प्रज्ज्वलित
करतो, जेणेकरून आम्हा भक्तगणांच्या हविष्यान्नाची आहुती आपण देवतांपर्यंत
पोहचवाल॥४॥

मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम् ॥५॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगणांनो यज्ञाचा ध्वज असलेले, अत्यंत ज्ञानी, अमर, सुंदर रूपाच्या
आणि कल्याणकारी अशा अग्निदेवांचे मंथन करून यज्ञाच्या अग्रभागी प्रज्ज्वलित
करा ॥५॥

यदी मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचतेऽश्वो न वाज्यरुषो वनेष्वा ।

चित्रो न यामन्नश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा दहन् ॥६ ॥

हातांनी अरणीमध्ये मंथन करून प्रज्ज्वलित झालेले अग्निदेव एखाद्या वेगवान
अश्वाप्रमाणे चमकू लागतात. अश्विनीकुमारांच्या रथाप्रमाणे न रोखता येणारे, आरक्त
वर्णीय अग्निदेव अरण्यात पसरलेले दगड-गोट्यांनी युक्त असलेल्या जमिनीवरील
गवतही वेगाने जाळून खाक करतात ॥६ ॥

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।

यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु ॥७ ॥

विद्वान, शक्तिमान आणि यज्ञकर्त्यांनी तेजस्वी केलेले अग्निदेव मंथनातून प्रकट
झाले आहेत. देवतांनी या सर्वज्ञ पूजनीय अग्निदेवांना यज्ञामध्ये दिल्या जाणाऱ्या
हविष्यान्नाच्या आहुती पोहचविण्यासाठी यज्ञवेदी मध्ये स्थापना केली आहे ॥७ ॥

सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ ।

देवावीर्देवान्हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः ॥८ ॥

यज्ञवेदीमध्ये विराजमान झालेल्या हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या यज्ञाला उच्च लोकात स्थापित करावे ही विनंती. देवतांना तृप्त करणाऱ्या हे अग्निदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या हविष्यान्नाच्या आहुतीद्वारे देवतांना प्रसन्न करावे आणि आम्हाला धन, धान्य आणि दीर्घायुष्य प्रदान करावे ही विनंती. ॥८॥

कृणोत धूमं वृषणं सखायोऽस्त्रेधन्त इतन वाजमच्छ ।

अयमग्निः पृतनाषाट् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून् ॥९ ॥

हे यज्ञकर्त्या भक्तगण मित्रांनो ! मंथन करून, सामर्थ्यवान, धूम्रयुक्त अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित करून सावधपणे मार्गक्रमण करावे. शत्रुसैन्याचा पराभव करणारे, महान, पराक्रमी अग्निदेवांच्या सहाय्याने देवतांनी दुष्ट प्रवृत्तींच्या राक्षसांचा पराभव केला ॥९ ॥

अयं ते योनिऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः । तं जानन्नग्न आ सीदाथा नो वर्धया गिरः ॥१०॥

हे अग्निदेवा ! यज्ञवेदी हे आपले योग्य वेळी प्राप्त झालेला (ऋत्वियः) उत्पत्ती स्थान आहे, जिथून आपण प्रकट होऊन प्रकाशित झालात. हे ओळखून आपण या यज्ञवेदी मध्ये प्रज्ज्वलित व्हावे, सुंदर बनावे आणि आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या स्तुतियुक्त प्रार्थनेला फलद्रूप करून आमची प्रगती करावी ही विनंती ॥१०॥

तनूनपादुच्यते गर्भ आसुरो नराशंसो भवति यद्विजायते ।

मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत्सरीमणि ॥११॥

जेव्हा अग्निदेव अरणीमध्ये गर्भरूपात असतात तेव्हा ते 'तनूनपात्'ह्या नावाने सुविख्यात होतात. जेव्हा अग्निदेव प्रज्ज्वलित होऊन प्रकट होतात तेव्हा ते

'नराशंस' ह्या नावाने सुविख्यात होतात. जेव्हा अग्निदेव अंतरिक्षामध्ये आपले तेज, वृद्धिंगत करतात तेव्हा मातरिश्वा बनून आपल्या वेगाने वायु निर्माण करतात॥११॥

सुनिर्मथा निर्मथितः सुनिधा निहितः कविः । अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान्देवयते यज ॥१२॥

सर्वोत्तम मंथनातून जन्मलेल्या, सर्वोत्तम ठिकाणी प्रज्ज्वलित केलेल्या, हे बुद्धिमान अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण करत असलेला यज्ञ यशस्वीरीत्या संपन्न करावा आणि आमच्यासाठी देवतांना प्रसन्न करावे ही विनंती ॥१२॥

अजीजनन्नमृतं मर्त्यासोऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजम्भम् ।

दश स्वसारो अग्रुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रभन्ते ॥१३॥

मर्त्य मानवांनी त्या कधीही न थकणाऱ्या, वेगवान, शक्तिशाली, अमर, अविनाशी, मजबूत दात असलेल्या आणि पापांचा नाश करणाऱ्या अग्निदेवांना जन्म दिला (प्रज्ज्वलित केले) . ज्याप्रमाणे दहा बहिणी (स्वसारो) मिळून एखाद्या बाळाचे लाड करत आनंद व्यक्त करतात त्याप्रमाणे मानवाच्या दहा बोटांनी, अरणीमंथन करून उत्पन्न झालेल्या या अग्निदेवांचा जयघोष करत आनंद व्यक्त केला ॥१३॥

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि ।

न नि मिषति सुरणो दिवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत ॥१४॥

सात ऋत्विजानी यज्ञामध्ये, मातेच्या कुशीत (अरणीत) प्रज्ज्वलित केलेले प्राचीन अग्निदेव दैदिप्यमान झाले आहेत. अत्यंत सामर्थ्यवान, आनंददायी अग्निदेव कधीही पापणी न हलवता, क्षणभर विश्रांती न घेता आपल्या कर्तव्यासाठी जागृत असतात ॥१४॥

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिद्विदुः ।

द्युम्नवद्ब्रह्म कुशिकास एरिर एकएको दमे अग्निं समीधिरे ॥१५॥

मरुतांसारख्या राक्षसी वृत्तींशी लढले, पराक्रमी ब्रह्मापासून जन्माला आलेले, कुशिक वंशातील ऋषी सर्व विश्वाला जाणतात. अशा त्या ऋषींनी तेजस्वी स्तोत्रे म्हणत आपापल्या घरामध्ये अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले आहे॥१५॥

यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन्होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।

ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिष्ठाः प्रजानन्विद्वाँ उप याहि सोमम् ॥१६ ॥

हे सर्वज्ञ, यज्ञाच्या उदात्त कर्मांचे कर्ता अग्निदेवा ! आम्ही यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी आपल्याला या यज्ञासाठी आमंत्रित केले आहे. आपण शांत चित्ताने, निश्चित मार्गाने आपले कार्य करावे. सर्व काही जाणणाऱ्या हे अग्निदेवा! आपण यज्ञात अर्पण करण्यासाठी सिद्ध केलेला सोमरस स्वीकारण्यासाठी यावे ही विनंती॥१६॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-३०

ऋषि- विश्वामित्र गाथिन देवता – इंद्र छन्द त्रिष्टुप्;

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि ।

तितिक्षन्ते अभिशस्तिं जनानामिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः ॥१॥

हे इंद्रदेवा ! सोमरसाला पात्र असलेल्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांनी लोकनिंदेची पर्वा न करता आपल्यासाठी सोमरस आणि हविष्यान्नाची आहुती सिद्ध करून ठेवली आहे. या जगात आपल्या शिवाय भक्तगणांना मार्ग दाखवणारा किंवा ज्ञान देणारा निश्चितपणे दुसरा कोणीही नाही. ॥१॥

न ते दूरे परमा चिद्रजांस्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् ।

स्थिराय वृष्णे सवना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्नौ ॥२॥

हिरव्या रंगाच्या छटा असलेल्या अश्वानांचा स्वामी, हे इंद्रदेवा ! आपण दूरवरची दिव्यक्षेत्रे स्वपराक्रमाने आणि आपल्या दोन्ही अश्वानांच्या मदतीने जवळ बनवली आहेत. आपल्यासाठी यज्ञामध्ये अग्निदेवांना प्रज्ज्वलित केले असून दगडांच्या भांड्यामध्ये सोमरस सिद्ध करून ठेवला आहे. आपल्यासारख्या सामर्थ्यवान देवांसाठी हे यज्ञविधी केले जातात ॥२॥

इन्द्रः सुशिप्रो मघवा तरुत्रो महाव्रातस्तुविकूर्मिऋघावान् ।

यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु क्व त्या ते वृषभ वीर्याणि ॥३॥

हे सुंदर, शिरस्त्राणधारी, ऐश्वर्यवान, संकटातून तारणाऱ्या, महाप्रतापी आणि शक्तिशाली इंद्रदेवा, आपले तेजस्वी रूपात मर्त्य मानवांच्या संकटातून मुक्त केले शत्रूंना अडवणारे आपले शौर्य कुठे आहे ? ॥३॥

त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युतान्येको वृत्रा चरसि जिघ्नमानः ।

तव द्यावापृथिवी पर्वतासोऽनु व्रताय निमित्तेव तस्थुः ॥४॥

हे इंद्रदेवा ! आपण एकट्याने वृत्रासुरासारख्या शत्रूंचा संहार केला आणि आपण सर्वत्र संचार केला. आपल्याकडे कधीही न ढळणाऱ्या गोष्टींनाही हलवण्याचे सामर्थ्य आहे. आपल्या सामर्थ्यामुळे आकाशलोक, पृथ्वीलोक आणि पर्वत आपल्या आज्ञेचे पालन करण्यासाठी दृढपणे उभे आहेत ॥४॥

उताभये पुरुहूत श्रवोभिरेको दृळ्हमवदो वृत्रहा सन् ।

इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत्संगृभ्णा मघवन्काशिरित्ते ॥५॥

अनेकांकडून स्तुती केली गेलेल्या हे (पुरुहूत) इंद्रदेवा ! आपण आपल्या सामर्थ्याने त्रासदायक वृत्रासुरांचा वध केला. यज्ञकर्त्या भक्तगणांना अभयदान देण्याचे सामर्थ्य फक्त आपल्या एकट्या मध्येच आहे. स्वतः दूर राहून आपण आकाशदेवतेला आणि पृथ्वीदेवतेला आपल्या नियंत्रणाखाली ठेवता हा आपला महिमा सर्वत्र प्रसिद्ध आहे ॥५॥

प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून् ।

जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ॥६॥

हरि नावाच्या दोन अश्व जोडलेल्या वेगवान रथावर आरूढ होणाऱ्या, हे इंद्रदेवा ! आपल्या वज्रशक्तीचा प्रहार शत्रूंचा करावा. समोरून येणाऱ्या, मागून येणाऱ्या आणि पळून जाणाऱ्या सर्व शत्रूंना आपण ठार मारावे. सर्व जगामध्ये सत्य धर्माचा प्रसार करावा ही विनंती ॥६॥

यस्मै धायुरदधा मर्त्यायाभक्तं चिद्धजते गेह्यं सः ।

भद्रा त इन्द्र सुमतिर्घृताची सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ॥७॥

हे पुरुहूत इंद्रदेवा ! आपण ज्या हविष्यान्नाची आहुती देणाऱ्या मर्त्य यज्ञकर्त्या भक्तगणांना जीवनशक्ती देता, ते भक्तगण घरात लागणाऱ्या सर्व सुखसोयी आणि

संपत्तीचे वाटेकरी होतात. हे पुरुहूत इंद्रदेवा ! आपली बुद्धी, कल्याणकारी आणि तुपाप्रमाणे तेजस्वी आहे. भक्तगणांना आपण देत असलेले दान हजारो पटीने लाभ देणारे आहे ॥७॥

सहदानुं पुरुहूत क्षियन्तमहस्तमिन्द्र सं पिणक्कुणारुम् ।

अभि वृत्रं वर्धमानं पियारुमपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ॥८ ॥

हे पुरुहूत इंद्रदेवा ! राक्षसी शक्ती असलेल्या, पृथ्वीवर ताबा मिळवून निवास करणाऱ्या, हात-पाय नसलेल्या कुणारू नावाच्या असुराचा नाश करून, त्याचप्रमाणे सतत वाढत जाणाऱ्या, हिंसक वृत्रासुराचे हात-पाय तोडून आपल्या महान शक्तीने नाश केला ॥८॥

नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सद्ने ससत्थ ।

अस्तभ्नाद्द्यां वृषभो अन्तरिक्षमर्षन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः ॥९॥

हे शक्तिशाली इंद्रदेवा ! आपण या विशाल, असीम आणि चैतन्यमय पृथ्वीला तिच्या जागी स्थिर केले आहे. आपण आकाशलोक आणि अंतरिक्षाला आधार दिला आहे. आपल्या प्रेरणेने आणि सामर्थ्याने मुक्त झालेले जल या पृथ्वीवर प्रवाहित होत आहे ॥९॥

अलातृणो बल इन्द्र ब्रजो गोः पुरा हन्तोर्भयमानो व्यार ।

सुगान्पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः ॥१०॥

हे इंद्रदेवा ! आपण बलाढ्य, हिंसक, गायी पळवणाऱ्या बल नावाच्या असुरावर वज्राचा आघात करण्याची तयारी केली, त्यावेळी भीतीने बलासुराने अभेद्य गुहा उघडली. त्यामुळे पुरुहूत इंद्रदेवांनी विमुक्त केलेल्या आणि गर्जना करणाऱ्या जलधारा सुलभ मार्गाने प्रवाहित झाल्या ॥१०॥

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पप्रौ पृथिवीमुत द्याम् ।

उतान्तरिक्षादभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वाजान् ॥११॥

खंडित पृथ्वी आणि आकाश यांना कोणाच्याही मदती शिवाय एकत्र आणून समृद्ध करणाऱ्या, धनसंपन्न, शूर आणि रथी (रथाचे स्वामी असलेल्या) हे इंद्रदेवा !

आपण आपले वेगवान अश्व आपल्या रथाला जोडून आकाशमार्गातून आमच्याकडे यावे ही विनंती ॥११ ॥

दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिष्टा दिवेदिवे हर्यश्चप्रसूताः ।

सं यदानळध्वन आदिदश्वैर्विमोचनं कृणुते तत्त्वस्य ॥१२॥

सूर्यदेव, कधीही इंद्रदेवांनी दैनंदिन प्रवासासाठी दिलेल्या निर्देशित मार्गाचे उल्लंघन करत नाहीत. सूर्यदेव आपला प्रवास पूर्ण केल्यावर आपल्या अश्वाना मुक्त करतात. हे सर्व, इंद्रदेवांचे पराक्रम आहेत ॥१२ ॥

दिदृक्षन्त उषसो यामन्नक्तोर्विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् ।

विश्वे जानन्ति महिना यदागादिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरूणि ॥१३॥

रात्र संपल्यानंतर उषःकाल संपताच सर्व मनुष्यांना महान आणि अद्वितीय सूर्यदेवांचे तेज पहाण्याची इच्छा असते. त्यावेळी प्रत्येक भक्तगण इंद्रदेवांसाठी कल्याणकारी यज्ञ करणे हे आपले कर्तव्य आहे असे मानतो॥१३ ॥

महि ज्योतिर्निहितं वक्षणास्वामा पक्वं चरति बिभ्रती गौः ।

विश्वं स्वाद्य सम्भृतमुस्रियायां यत्सीमिन्द्रो अदधाद्भोजनाय ॥१४॥

इंद्रदेवांनी मानवासाठी नद्यांमध्ये विपुल जल आणि नवीन जन्मलेल्या गायींच्या आचळा मध्ये स्वादिष्ट दुधाची निर्मिती केली. सर्व मधुर पदार्थांचे माधुर्य इंद्रदेवांनी गायींच्या ठायी एकवटले ॥१४ ॥

इन्द्र दृह्य यामकोशा अभूवन्यज्ञाय शिक्ष गृणते सखिभ्यः ।

दुर्मायवो दुरेवा मर्त्यासो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वासः ॥१५॥

हे इंद्रदेवा ! मार्ग अडवणाऱ्या राक्षसांच्या प्रतिकारासाठी आपण सामर्थ्य धारण करावे ही विनंती. शस्त्रधारी, दुष्ट शत्रूंना मारून टाकून आपली स्तुती करणाऱ्या यज्ञकर्त्या भक्तगणांना योग्य मार्गदर्शन करावे ही विनंती. ॥१५॥

सं घोषः शृण्वेऽवमैरमित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठाम् ।

वृश्चेमधस्ताद्वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन्नन्धयस्व ॥१६ ॥

हे इंद्रदेवा ! आमच्या जवळ आलेल्या शत्रूंचा कोलाहल आम्हाला ऐकू येत आहे. शत्रूवर आपल्या प्रलयंकारी वज्रांचा वापर करून त्यांचा नाश करावा आणि त्यांना संपूर्ण पराभूत करावे ही विनंती ॥१६॥

उद्वृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्चा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि ।

आ कीवतः सललूकं चकर्थ ब्रह्मद्विषे तपुषिं हेतिमस्य ॥१७॥

हे इंद्रदेवा ! यज्ञामध्ये व्यत्यय आणणाऱ्या राक्षसांचा संपूर्ण नाश करावा, त्यांचा मधला भाग कापून टाकावा, त्यांचा वरचा भाग नष्ट करावा आणि राक्षसांना मुळापासून उच्छेदून टाकावे ही विनंती. हे इंद्रदेवा ! जे ज्ञानाचा द्वेष करतात त्यांच्यावर आपल्या अत्यंत तप्त शस्त्रांनी प्रहार करावा ही विनंती ॥१७॥

स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।

रायो वन्तारो बृहतः स्यामास्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान् ॥१८ ॥

हे प्रणेत्या इंद्रदेवा ! आमच्याजवळ राहून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना विपुल अन्न, पुत्र-पौत्र, वेगवान अश्व, आणि ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती ॥१८॥

आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके ।

ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम् ॥१९ ॥

हे इंद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना आपले तेजस्वी ऐश्वर्य प्रदान करावे ही विनंती. आम्ही भक्तगण आपण देत असलेल्या विपुल प्रमाणातील दानाचे चिंतन

करत असतो. आमच्या मनात असलेल्या इच्छा समुद्राप्रमाणे विशाल आहेत. हे धनपति इंद्रदेवा ! आमच्या इच्छा पूर्ण कराव्यात ही विनंती ॥१९॥

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।

स्वर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन् ॥२० ॥

हे इंद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना गायी, अश्व आणि संपत्ती प्रदान करून आमच्या इच्छा पुऱ्या कराव्यात ही विनंती. कुशिक वंशातील विद्वान ऋषींनी, स्वर्गाची इच्छा धरून, आपल्या बुद्धीने आणि स्तुतीने इंद्रदेवांना प्रसन्न करण्यासाठी या स्तोत्रांची रचना केली आहे. ॥२०॥

आ नो गोत्रा दर्दृहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।

दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मोऽस्मभ्यं सु मघवन्बोधि गोदाः ॥२१ ॥

हे गार्गीचे स्वामी इंद्रदेवा ! गार्गीचे गोठे(धनाचे साठे) उघडून आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना गायी (धन) आणि विपुल अन्न प्रदान करावे ही विनंती. हे सत्यबलाच्या, श्रेष्ठ इंद्रदेवा ! आपण स्वर्गलोक व्यापणारे स्वर्गाचे रहिवासी आणि ऐश्वर्यदाता आहात. आम्हाला सर्वोत्तम ज्ञान द्यावे ही विनंती ॥२१॥

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ॥२२॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, आमच्या कल्याणासाठी आणि रक्षणासाठी, ऐश्वर्यशाली, पराक्रमी, भक्तगणांच्या प्रार्थना ऐकणाऱ्या, युद्धामध्ये शत्रूंचा नाश करून विजय आणि धन प्रदान करून देणाऱ्या इंद्रदेवांना युद्धामध्ये आमच्या सहाय्यासाठी पाचारण करतो. ॥२२॥

ऋग्वेद संहिता

॥ अथ तृतीय मण्डलम् ॥

सूक्त-३१

ऋषि- कुशिक ऐषीरथी अथवा विश्वामित्र गाथिन देवता – इंद्र छन्द त्रिष्टुप्

शासद्बह्विर्दुहितुर्नप्त्यं गाद्विद्वौ ऋतस्य दीधितिं सपर्यन् ।

पिता यत्र दुहितुः सेकमृञ्जन्त्सं शगम्येन मनसा दधन्वे ॥१॥

मुलगा नसलेले वडील, कन्येच्या विवाहानंतर तिच्याच मुलाला शास्त्राच्या वचनानुसार पुत्र उत्पन्न करण्यास सक्षम असलेल्या जावयाचा सत्कार करून ज्ञानसंपन्न पिता आपलाच उत्तराधिकारी पुत्र म्हणून स्वीकारतात, त्यामुळे असे मुलगा नसलेले वडील आपली कन्या विवाह योग्य झाल्यानंतर अत्यंत आनंदित होतात ॥१॥

न जामये तान्वो रिक्थमारैक्चकार गर्भं सनितुर्निधानम् ।

यदी मातरो जनयन्त वह्निमन्यः कर्ता सुकृतोरन्य ऋन्धन् ॥२॥

भाऊ आपल्या बहिणीला वडिलोपार्जित संपत्तीचा वाटा देत नाही पण तिला तिच्या पतीकडून गर्भधारणेसाठी सक्षम बनविले जाते. पालकांनी मुलगा आणि मुलगी अशा दोन अपत्यांना जन्म दिला असला तरी त्यापैकी एक आपत्य वडलोपार्जित विधी करते. दुसऱ्या अपत्याला (मुलगी) अलंकार देऊन विवाह करून सन्मानित केले जाते ॥२॥

अग्निर्जज्ञे जुह्वा रेजमानो महस्पुत्राँ अरुषस्य प्रयक्षे ।

महान्गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धर्यश्वस्य यज्ञैः ॥३॥

हे तेजस्वी इंद्रदेवा ! ज्वालानी थरथरणाऱ्या, तेजस्वी ,आरक्त वर्णीय अग्निदेवांनी आपल्या यज्ञासाठी अनेक पुत्र (किरणे) निर्माण केले आहेत. हे सर्व पुत्र (किरणे) त्यांचे निर्मितीचे स्थान असलेल्या यज्ञांच्या माध्यमातून वृद्धिंगत झाले आहेत ॥३॥

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन् ।

तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ॥४॥

जिंकायची शक्ती असलेल्या, जराही विचलित न होता इंद्रदेवांनी अंधाराचा नाश करून महान सूर्यदेवांचा प्रकाश प्रकट केला. त्या प्रकाशाला ओळखून उषादेवता, इंद्रदेवांच्या स्वागतासाठी सामोऱ्या आल्या आणि इंद्रदेव किरणरूपी रूपी गार्गींचे एकमेव स्वामी झाले ॥४॥

वीळौ सतीरभि धीरा अतृन्दन्प्राचाहिन्वन्मनसा सप्त विप्राः ।

विश्वामविन्दन्पथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश ॥५॥

सात, ज्ञानी आणि बुद्धिमान ऋषींनी पर्वतात अडकलेल्या गायी शोधून काढल्या. गायी पर्वतावर आहेत हे जाणून शुद्धमनाने, उदात्त मार्गाचे चिंतन करून ऋषींनी गार्गींना बाहेर काढले. ऋषींची ही कर्मे जाणून इंद्रदेवांनी पर्वतावर प्रवेश केला ॥५॥

विदद्यदी सरमा रुग्णमद्रेर्महि पाथः पूर्व्यं सध्यक्कः ।

अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणामच्छा रवं प्रथमा जानती गात् ॥६॥

सुंदर पायाच्या "सरमाने" पर्वतात असुरांनी लपवलेल्या गार्गींच्या हंबरण्याच्या आवाजाने पर्वतीय प्रवेशद्वाराचा शोध लावला. इंद्रदेवाने तेथे जाण्याचा विस्तृत मार्ग तयार केला आणि सरमाने इंद्रदेवांना तेथे नेले. त्यामुळे प्रसन्न होऊन इंद्रदेवांनी सरमेला मुबलक अन्न पुरवले ॥६॥

'सरमा' हे देवांची कुत्री आहे. तिला सर्व कुत्र्यांची माता मानले जाते. सरमाने असुरांनी चोरून नेलेल्या गार्गींचा शोध घेण्यास इंद्राला मदत केली होती

अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्नसूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः ।

ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नथाभवदङ्गिराः सद्यो अर्चन् ॥७॥

परमज्ञानी आणि सद्गुणांनी युक्त इंद्रदेव आङ्गिरस ऋषींशी मैत्री करण्या करता पर्वतावर गेले. युद्धसज्ज तरुण इंद्रदेवांना आलेले पाहताच पर्वतांनी बंदिस्त

असलेल्या गायींना सोडले. हा पराक्रम पाहताच आङ्गिरस ऋषींच्या समुदायाने इंद्रदेवांची पूजा केली ॥७॥

सतःसतः प्रतिमानं पुरोभूर्विश्वा वेद जनिमा हन्ति शुष्णम् ।

प्र णो दिवः पदवीर्गव्युरर्चन्त्सखा सखीरमुञ्चन्निरवद्यात् ॥८ ॥

युद्धात सैन्याचे नेतृत्व करणारे, शुष्णासुराचा वध करणारे इंद्रदेव तयार होणाऱ्या सर्वोत्तम गोष्टींचे प्रतिनिधित्व करतात. भक्तगणांचे मित्र, सर्वात बुद्धिमान, गायींचे प्रेमी इंद्रदेव स्वर्गलोकातून अवतीर्ण होऊन आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांना पापांपासून वाचवतात ॥८॥

नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।

इदं चिन्नु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिषासन्नृतेन ॥९॥

आङ्गिरस वंशातील ऋषींनी गायींच्या प्राप्तीची (ज्ञानाची) इच्छा बाळगून स्तोत्रांच्या पठणाने अमरत्व मिळवण्याचा प्रयत्न केला. त्या ऋषींनी या विस्तृत यज्ञाच्या सहाय्याने महिन्यांची विभागणी केली ॥९॥

सम्पश्यमाना अमदन्नभि स्वं पयः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः ।

वि रोदसी अतपद्दोष एषां जाते निष्ठामदधुर्गोषु वीरान् ॥१०॥

आङ्गिरस वंशातील ऋषींच्या समुदायाने आपल्या गायींकडे पाहून पूर्वीप्रमाणे शक्तिवर्धक दुधाचा स्वीकार करून आनंदाने जयघोष केला. त्यांच्या या जयघोषाने संपूर्ण पृथ्वी आणि आकाश भरून गेले. ऋषींनी गायींचे रक्षण करण्यासाठी शूर पुरुषांची नियुक्ती केली.॥१०॥

स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यैरुदुस्त्रिया असृजदिन्द्रो अकैः ।

उरूच्यस्मै घृतवद्भरन्ती मधु स्वाद्म दुदुहे जेन्या गौः ॥११ ॥

वृत्रासुराचा नाश करणाऱ्या इंद्रदेवांनी स्तुतियुक्त स्तोत्रांच्या श्रवणाने आणि हविष्यान्नाच्या आहुतीने प्रसन्न होऊन गायींना बंधनातून मुक्त केले. त्यामुळे तूप

आणि दूध धारण करण्यास सक्षम असलेल्या, अत्यंत पूजनीय गार्यांनी इंद्रदेवांना गोड आणि स्वादिष्ट दूध प्रदान केले. ॥११॥

पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत्सुकृतो वि हि ख्यन् ।

विष्कभनन्तः स्कम्भनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन् ॥१२ ॥

महान, पुण्यवान, आङ्गिरस वंशातील ऋषींच्या समुदायाने आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक यांना आधार देणाऱ्या, पितृतुल्य इंद्रदेवांसाठी एका अत्यंत तेजस्वी, पवित्र स्थानाची सिद्धता केली आणि यज्ञामध्ये इंद्रदेवांची स्तुती करू लागले॥१२॥

मही यदि धिषणा शिश्रथे धात्सद्योवृधं विभ्वं रोदस्योः ।

गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ॥१३ ॥

आकाशलोक आणि पृथ्वीलोक विभक्त करू शकलेल्या, पराक्रमी, बलवान आणि समर्थ इंद्रदेवांसाठी यज्ञकर्त्या भक्तगणांची स्तुतियुक्त स्तोत्रे एकवटवतात आणि त्यामुळे इंद्रदेवांना सर्व सृष्टीच्या अजिंक्य शक्ती मिळाल्या ॥१३॥

मह्या ते सख्यं वशिम शक्तीरा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः ।

महि स्तोत्रमव आगन्म सूरेरस्माकं सु मघवन्बोधि गोपाः ॥१४ ॥

हे वृत्रासुरहंता इंद्रदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, आपल्या महान शक्ति आणि मैत्री मिळविण्यासाठी प्रार्थना करतो. आपल्याला घेऊन जाण्यासाठी अनेक अश्व आहेत. आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आपल्याला हविष्यान्नाची आहुती अर्पण करतो. त्यामुळे प्रसन्न होऊन आपण आमचे रक्षण करावे ही विनंती ॥१४॥

महि क्षेत्रं पुरु श्रन्द्रं विविद्वानादित्सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।

इन्द्रो नृभिरजनद्दीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम् ॥१५॥

मरुद्गणांच्या सहाय्याने इंद्रदेवांनी, विस्तीर्ण क्षेत्रे आणि विपुल, तेजस्वी, सुवर्ण संपत्तीचा शोध लावून आपल्या भक्तगणांना वापरण्यासाठी दान दिले. इंद्रदेवांनी, सूर्यदेवांना, उषादेवतेला आणि अग्निदेवांना एकाच वेळी प्रकट केले ॥१५॥

अपश्चिदेष विभवो दमूनाः प्र सध्रीचीरसृजद्विश्चन्द्राः ।

मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः ॥१६ ॥

ज्ञानाने परिपूर्ण असलेल्या, शांत स्वभावाच्या इंद्रदेवांनी, सर्वव्यापी, सर्वांना रात्रंदिवस प्रसन्न करणाऱ्या, एकसंध, प्रवाही, अन्नोत्पादक आणि मधुर जल निर्माण केले. इंद्रदेवांनी, अग्निदेव, सूर्यदेव आणि मरुद्गण आदि देवतांकडून तो जलप्रवाह शुद्ध करून घेतला ॥१६॥

अनु कृष्णे वसुधित्ती जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।

परि यत्ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्या ऋजिप्याः ॥१७ ॥

हे इंद्रदेवा ! आपल्या पराक्रमामुळे सूर्यदेवांच्या शक्तीने अफाट वैभवाने संपन्न असलेले तेजस्वी दिवसरात्र पुन्हा पुन्हा येतात. तसेच आपल्या पराक्रमामुळे मैत्रीपूर्ण, कृपाळू मरुद्गण अडथळा आणणाऱ्या शत्रूंना पराभूत करण्यास सक्षम होतात ॥१७ ॥

पतिर्भव वृत्रहन्त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयोधाः ।

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरूतिभिः सरण्यन् ॥१८॥

हे वृत्रासुरहंता इंद्रदेवा ! आपण आमच्या सत्य आणि प्रिय स्तुतियुक्त स्तोत्रांचे स्वामी बनावे ही विनंती. आपण सर्वांना जीवन देणारे शक्तिमान आणि अन्नदाते आहात. आपल्या महान आणि कल्याणकारी रक्षणकर्त्या शक्तीसह त्वरेने आम्हा भक्तगणांकडे यावे ही विनंती ॥१८॥

तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन्नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् ।

द्रुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन्त्सातये धाः ॥१९ ॥

हे ऐश्वर्यवान इंद्रदेवा ! आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण आङ्गिरस ऋषींच्या वंशांप्रमाणे आपल्यासमोर नतमस्तक होतो. आपली आराधना करत फलप्राप्तीसाठी आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण नवीन स्तुतियुक्त स्तोत्रांची रचना करतो. हे इंद्रदेवा ! आपण आमच्या शत्रूंचा आणि आसुरी शक्तींचा नाश करावा. आम्हाला विजय व सुख प्रदान करावे ही विनंती ॥१९ ॥

मिहः पावकाः प्रतता अभूवन्स्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम् ।

इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मक्षूमक्षू कृणुहि गोजितो नः ॥२० ॥

हे कुशल सारथ्य करणाऱ्या इंद्रदेवा ! आम्हा यज्ञकर्त्या भक्तगणांच्या समोर संकटाचे धुके पसरले आहे. आपण आम्हाला या संकटातून सुखरूप पार करावे, आमचे हिंसेपासून रक्षण करावे आणि आम्हाला त्वरित विजय मिळवू द्यावा ही विनंती ॥२०॥

अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णां अरुषैर्धामभिर्गात् ।

प्र सूनृता दिशमान ऋतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥२१॥

हे वृत्रासुरहंता आणि धेनुपति इंद्रदेवा ! आपल्या तेजस्वी ज्ञानरूपी किरणांनी यज्ञाचा नाश करणाऱ्या कृष्णवर्णीय दस्यूंचा नाश करावा(वाईट विचारांचा नाश करावा) सत्याच्या आणि ज्ञानाच्या मार्गाने जाण्याचे दरवाजे उघडावे ही विनंती ॥२१॥

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ॥२२ ॥

आम्ही यज्ञकर्ते भक्तगण, सुखासाठी, कल्याणासाठी, युद्धात शत्रूंचा नाश करणाऱ्या आणि संपत्ती जिंकणाऱ्या, अत्यंत शक्तिशाली आणि आमची हाक ऐकणाऱ्या ऐश्वर्यवान इंद्रदेवांना, आमच्या सहाय्यासाठी येण्याचे आवाहन करतो ॥२२ ॥

ई साहित्य प्रतिष्ठानचे हे अठरावे वर्ष आहे.

प्रा श्रीपाद काळे यांचे हे ई साहित्यवरचे अकरावे पुस्तक आहे.

प्रा श्रीपाद काळे हे विज्ञानाचे प्राध्यापक. मुंबईतील विख्यात विल्सन कॉलेजमध्ये त्यांनी विज्ञान शिकवले. तसेच मुंबईतील स्वा. सावरकर स्मारकामध्ये विविध उपक्रमांमध्ये ते कार्यरत आहेत. ऋग्वेद हे त्यांचे पहिलेच प्रकाशित पुस्तक.

प्रा श्रीपाद काळे यांच्यासारखे काही थोडे ज्येष्ठ लेखक आपली पुस्तके ई साहित्यच्या माध्यमातून जगभरातील मराठी वाचकांना विनामूल्य देतात. असे लेखक ज्यांना लेखन हीच भक्ती असते. आणि त्यातून कसलीही अभिलाषा नसते. मराठी भाषेच्या सुदैवाने गेली दोन हजार वर्षे कवीराज नरेंद्र, संत ज्ञानेश्वर, संत तुकारामांपासून ही परंपरा सुरू आहे. अखंड. म्हणून तर दिनानाथ मनोहर(४ पुस्तके), शंभू गणपुले (९पुस्तके), डॉ. मुरलीधर जावडेकर (९), डॉ. वसंत बागुल (१९), शुभांगी पासेबंद (१५), अविनाश नगरकर (४), डॉ. स्मिता दामले (९), डॉ. नितीन मोरे (६१ पुस्तके), अनील वाकणकर (९), फ्रान्सिस आल्मेडा (३), मधुकर सोनावणे (१२), अनंत पावसकर (२३), मधू शिरगांवकर (८), अशोक कोठारे (१०००० पानी महाभारत), श्री. विजय पांढरे (ज्ञानेश्वरी भावार्थ), मोहन मद्रवणा (जागतिक कीर्तीचे वैज्ञानिक), संगीता जोशी (आद्य गझलकारा, १८ पुस्तके), विनीता देशपांडे (७), उल्हास हरी जोशी (९), नंदिनी देशमुख (५), डॉ. सुजाता चव्हाण (१२), डॉ. वृषाली जोशी- जागतिक वाङ्मय अनुवाद (६१ पुस्तके), डॉ. निर्मलकुमार फडकुले (१९), CA पुनम संगवी (७), डॉ. नंदिनी धारगळकर (१५), अंकुश शिंगाडे (४०), आनंद देशपांडे (३), डॉ. नीलिमा कुलकर्णी (५), अनामिका बोरकर (३), अरुण फडके (६), स्वाती पाचपांडे (२), साहेबराव जवंजाळ (२), अरुण वि. देशपांडे (५), दिगंबर आळशी, प्रा. लक्ष्मण भोळे, अरुंधती बापट (५),

अरुण कुळकर्णी (१५), जगदिश खांदेवाले (६), पंकज कोटलवार (६), डॉ. सुरुची नाईक (३), डॉ. वीरेंद्र ताटके(२), आसावरी काकडे (१४), **श्याम कुलकर्णी -मूळ वाल्मिकी रामायण(३०)**, किशोर कुलकर्णी, रामदास खरे (६), अतुल देशपांडे, लक्ष्मण भोळे, दत्तात्रय भापकर, मुग्धा कर्णिक (५), मंगेश चौधरी, प्र. सु. हिरुरकर (३), बंकटलाल जाजू (८), प्रवीण ना दवणे, आर्या जोशी, डॉ. **सरोज सहस्रबुद्धे-वैद्यक विज्ञान(१६)**, अरविंद बुधकर (४), जयश्री पटवर्धन (७), श्रीरंग कौलगी (५), यशवंत कदम(११), पांडुरंग सूर्यवंशी (४), सुधीर कारखानीस (८), मिलिंद कपाळे, मुकुंद कर्णिक(३), श्रीराम काळे (८), शैलेश पुरोहित (४), बी बी देसाई (२), श्रीनिवास शारंगपाणी(४), रामकृष्ण बाक्रे(३), विजया टिळक, संजय टाकळगव्हाणकर(२), पांडुरंग भागवत, मिलिंद बेंबळकर, गायत्री साळवणकर(४), भारती बिर्जे डिग्गीकर(३), विकास भावे, डॉ सुनील सावंत(२), अशोक बेंडखळे(५), सुहास साने, सुवर्णा लेले, **प्राचार्य शशिकांत कर्डेकर(१४ भूगोल विज्ञान विषयक)**, स्वाती वर्तक, भारती सावंत, अभिषेक ठमके, हर्षवर्धन यादव(२), दिगंबर सलगर(४), कैलास बडगुजर, **श्रीपाद काळे- समग्र ऋग्वेद(११)**, वैभव पाटील, चारुलता काळे, अनिल शिणगारे, स्वाती वर्तक(२), प्रमोद नाईकवाडे, सुधीर शास्त्री, रुपेश मराठे, सुप्रिया उपाध्ये, संजीवनी कुलकर्णी, मनोहर सुरवाडे(३), श्रेणिक सारडे (६), दिलिप ठाकूर, धनंजय कुलकर्णी, मिलिंद चौधरी, जोसेफ तुस्कानो, सुभाष धारणकर, सचिन कुल्ली(३), विश्वनाथ मानकर, अर्चना सहस्रबुद्धे असे अनेक ज्येष्ठ व अनुभवी लेखक ई साहित्यद्वारे आपली पुस्तके लाखो लोकांपर्यंत विनामूल्य पोहोचवतात.

अशा साहित्यमूर्तींच्या त्यागातूनच एक दिवस मराठीचा साहित्य वृक्ष जागतिक पटलावर आपली ध्वजा फडकवील याची आम्हाला खात्री आहे. यात ई साहित्य प्रतिष्ठान एकटे नाही. ही एक मोठी चळवळ आहे. अनेक नवनवीन व्यासपीठे उभी

रहात आहेत. त्या त्या व्यासपीठांतून नवनवीन लेखक उदयाला येत आहेत. आणि या सर्वांचा सामूहिक स्वर गगनाला भिडून म्हणतो आहे.

आणि ग्रंथोपजीविये। विशेषीं लोकीं 'ई'ये।
दृष्टादृष्ट विजये। होआवे जी।

ई साहित्य प्रतिष्ठान

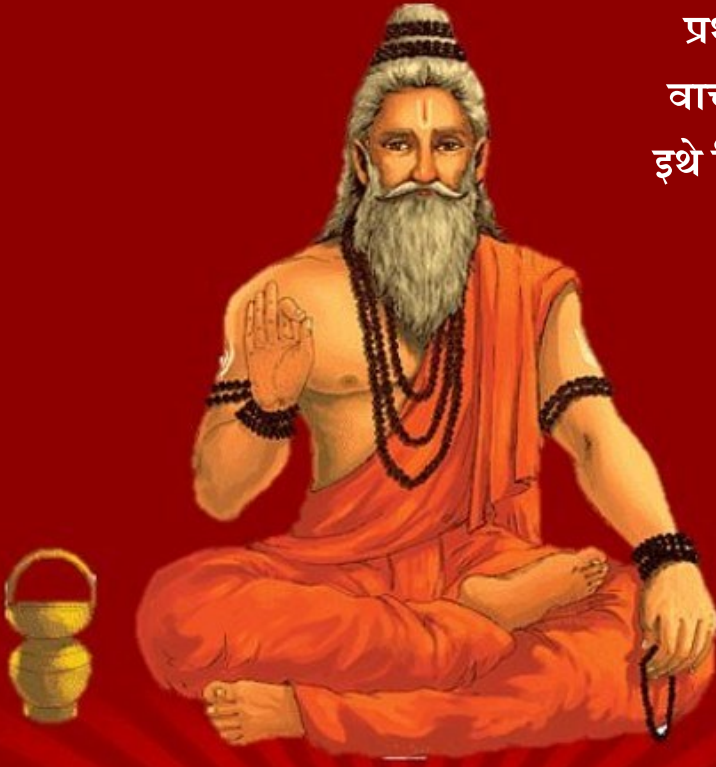
www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

(विनामूल्य ईपुस्तकांसाठी फक्त नाव गाव Whatsapp करा)

प्रथम मंडल
वाचण्यासाठी
इथे क्लिक करा

ऋग्वेद

मराठी
अनुवाद

श्रीपाद काळे

प्रथम मंडलम्

